

angiel. i upok...
199 ok.

poprzedni w K: 148

XI 103

GENERAL ELŻBIETY ZAWACKIEJ
Muzeum Pomorskie Armii Krajowej
Szkoła Wojskowej Służby Polek
ul. Pomorska 83, k. 1548 85 22 106
k.fap...wp.pl: www.wf...pl
66 16 35 127; REGON 870502736
KPS 0090 416
82 1090 1506 0000 0000 5002 0244

Chojnice
ODR taj. nauk.

†† Szablewska Franciszka
ps. "Francia"

YK: 148/148 Pom.

**SPIS ZAWARTOŚCI
TECZKI**

Szablewska Franciszka

D: K: 148/148 Pom.

Chejnice ODr. taj. masa.

I./1. Relacja *k. 9 s. 1-12*

I./2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące relatora

I./3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące relatora *k. 3 s. 1-4*

II. Materiały uzupełniające relację *k. 14 s. 1-19*

III./1. Materiały dotyczące rodziny relatora

III./2. Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r.

III./3. Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945) *k. 26 s. 1-35*

III./4. Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945

III./5. Inne ...

IV. Korespondencja

1) Z. E. Zawacka k. 1 s. 1-2

.....
.....

V. Nazwiskowe karty informacyjne *k. 23*

VI. Fotografie *dziu ikonografii*

1.1. Relacja - Szablewska Franciszka:

1. Rękopis sprawozdania z zorganizowanego tajnego nauczania na terenie chojnickim (odpis z maszynopisu) + kserokop. ręk. k. 6 str. 1-8
2. List Adeli Skomiernej → d. Wysockiej do E. Zawackiej z 18.01.1949 z inf. o Fr. Szablewskiej, rękopis oryg. k. 1 s. 9
3. List M. Winiarskiej do (?) z 28.05.1983 z faktami dot. Fr. Szablewskiej, rękopis kserokop. k. 1 s. 10-11
4. List Eleonory Mindak do E. Zawackiej z 30.05.1983 dot. Fr. Szablewskiej, rękopis, oryg. k. 1 s. 12

Wzrost karat i archiwum prywatnego
bratunek Fr. Sz. - Stanisław
Szabłowski
Sprawozdanie

Odrys z manuskryptu. A
sprawdzic kowr do kogo zandysa
wano, kiedy wystane, konus udarst-
gmicno materialy.

z zorganizowanego tajnego nauczania w czasie
okupacji na ter. chajnickim.

W r. 1940 rozproszonym samowolnie zorganizować tajne
nauczanie w pow. chajnickim i poza powiatem.

W r. 1942 aktywniejszymi nominacją na kierownictwo
tajnego nauczania na pow. chajnicki. Pod moim kie-
rownictwem ucyta tajnie 24 nauczycieli z powiatu i 9
nauczycieli poza powiatem i to:

3 nauczycieli pow. berewski, 3 nauczyc. pow. starogardzki,
2 nauczycieli pow. koscierski, 1 naucz. Aleksandra Kujawski
z wyjątkiem tych nauczycieli, którzy ukrywając się ucyli,
nauczali wmyśły berinteresownie berstatuse. Dajeć diażę,
apłocali podrozie z własnych fundusów. Jedna nauczycielka
p. Pawłowska, która ucyta w starogardzie, ucyta za
sypność. Sypność tak zdobyta wysyłała junicom poli-
tycznym do wizeracji i do obarów koncentracyjnych.

Poza tym nauczyciele dostarciali ucygu się podzwumi-
ki i lektury pałskie.

Wmyśły ucyli z poruczeniem obowiazku.

Na tym terenie było to praca bardzo niebez-
pieczna i bardzo ryzykowna. Jest więc zrozumiałe,
że nie wmyśły nauczyciele w powiecie, którzy jeszcze
porostali, zorganizowali się do nauczania.

Należało tak nauczanie zorganizować i tak pracę
kierować, by jeden nauczyciel nie wiedział o pracy
drugiego, jak również dzieci nie dowiedziały się
o swojej nauce. Szybko wieloznaczne komplety. Tylko
najbardziej zaufane rodziny można było wcią-

Wzrost do sprawy. To też p. Pietnykowska, naucz. z Orewska, nikt w ręce „Gestapa” nie wpadł.

W roku 1941 zorganizowano w Chajnicach kursy języka francuskiego i angielskiego. Stancjaty tajnie 3 nauczycielki. Uczyły się nauczycielki miejscowe i miejscowe gimnazjastki. Kursy trwały do roku 1944. Zaświadczenie datgerom.

W czasie od roku 1940 do 1945 przeszerono w obieg 7471 tomów ksiąg polskich. Oberaty Chajnice i pow. Tucholsz i powiat Kosciuszko, Grandziędo i tam większa ilość ksiąg zastata. Księżki były własnością T. C. S. w Chajnicach i w Orewsku, oraz własnością prywatną nauczycieli powiatu chajnickiego. Chętnie używano utworów: Sienkiewicza, Prusa, M. Rodziwiosowuy, Konopnickiej, Krasińskiego. Pora typus skompletowano roczniki „Przewodnika Katolickiego” i przeszerono je w obieg Dzieci używały skompletowane roczniki „Ptarmyka” „Ptarmyżka”, „Młodego Polaka” i „Młodego Przewodnika”. Przeszerano również w obieg nieskompletowane czasopisma religijne. Dawody zdatgerom.

Do rozwoju nauczycielskiego przygotowywano:
w roku szkolnym 1942-43 10 absolwentek gimnazjum starego typu
-4- 1943/44 10 -4- -4- -4- -4-

5 absolwentek nowego typu
4 absolwentki 7 kl. szkoły powszechnej

Liczba dzieci przygotowywanych w szkole średniej:

Rok szk.	I kl.	II kl.	III kl.	IV kl.	ogółem.
1940/41	3	3	—	—	6
1941/42	6	9	3	—	18
1942/43	15	10	12	—	37
1943/44	20	19	16	12	67

(Sprawozd. p. Sz - nie podpisane) i ten dany 5)

Nauczyciele uczyli tajnie w pow. chajnickim

1. Mindak Eleonora - Czersk pow. chajnicki ul. Chajnicka 19
2. Pietnykowska Bronistawa - Czersk
3. Wincenty Kizewski - obecnie Maręcie pow. lubowski Pomone
4. Skibowa Barbara z domu Słodzińska. Miastko Inspekt. Dzk.
5. Skiba Jan - Karsin pow. chajnicki
6. Maciekiewicz Władysław - obecnie kier. szkoły Świątkowa pow. Złotów
7. Ronda Kazimierz - Ryfel pow. chajnicki
8. Prondrinski Edward - Karsin pow. chajnicki
9. Głowarewski Chajnice szkoła Nr 5
10. Karwajńska Helena Chajnice Liceum Ogólnokult. (obecnie emeryt.)
11. Karwajńska Ewa emeryt. naucz. Lic. Ogóln. Chajnice
12. Karwajńska Elżbieta - - - Lic. Flandt. - -
13. Pyttlik Zeno emeryt. naucz. Chajnice
14. Wysocka Adela naucz. szk. Nr 2 Chajnice (Pobud. Chajnice)
15. Gotwiska Elżbieta z d. Wysocka - naucz. lekturkum Rachunkowości
16. Starobach Rozalia Karsin (nie żyje)
17. Goebel Mechtylda - Brusy
18. Ciecińska Helena - nauczyc. szk. Nr 3 Chajnice
19. Pawłowska Monika nauczyc. szk. Nr 1 Chajnice
20. Wojciechowa nauczyc. Brusy
21. Czapiewska Ludwika naucz. szkoły Nr 3 Chajnice
22. Frymark Paweł b. naucz. Lic. Ped. Bydgoszcz (nie żyje)
23. Zientarski Tomis
24. Szablewska Franciszka
25. Gajdkowski Czersk (nieorganizowany)
26. Synwelska Czersk
27. Tuminiska
28. Ks. Czapiewski Jan Lesno
29. Jan Teofil nauczyc. szkoły Nr 1. Chajnice (nieorganizowany) 6

Wydawca

Ośrodków tajnego nauczania na poziomie szkoły powszechnej
w latach 1939/40 do 1944/45 w powiecie chajnickim.

1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44	1944/45
klasa maturalna klasa ogólna klasa maturalna klasa maturalna klasa ogólna	klasa maturalna klasa ogólna klasa maturalna klasa ogólna	klasa maturalna klasa ogólna klasa maturalna klasa ogólna	klasa maturalna klasa ogólna klasa maturalna klasa ogólna	klasa maturalna klasa ogólna klasa maturalna klasa ogólna	klasa maturalna klasa ogólna klasa maturalna klasa ogólna
I-IV 9 46 12	I-V 12 63 12	I-IV 16 85 12	I-VII 18 92 12	I-VII 20 105	I-VII 24 168 5

Chajnice, dnia 15. 10. 1946 r.

1-1 Szablewska
Wier. szkoły

FUNDACJA

"Archiwum i Muzeum Pomorskie
Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek"
87-100 Toruń, ul. W. Garbary 2
tel.: 65-22-186, e-mail: archAK@um.torun.pl
REGON 870502738

1. Prekarat z archiwum prywatnego
bratanka Fr. Ss. - Stanisław
Szablowski

Adpis z manuskryptu 5

Sprawozdanie

2 zorganizowanego tajnego nauczania w czasie
okupacji na ter. chajnickim.

W r. 1940 zorganizowano samonitnie zorganizować tajne
nauczanie w pow. chajnickim i pora powiatów.

W r. 1942 utworzono komisję na kierownictwo
tajnego nauczania na pow. chajnicki. Pod moim kier-
nictwem ujęto tajnie 24 nauczycieli z powiatu i 9
nauczycieli pora powiatów i to:

3 nauczycieli pow. korewski, 3 nauczyc. pow. starogardzki,

2 nauczycieli pow. kościerski, 1 naucz. Aleksandra Kujawski

Z wyjątkiem tych nauczycieli, którzy ukrywając się u siebie,
nauczali wmyślą bezinteresownie - bezplatnie. Najbardziej,
opracowali podręczniki z własnych funduszy. Jedną nauczycielką
p. Pawłowską, która uczyła w Starogardzie, ujęto za
sympatię. Zginęła tak jakby uczyła jawnie w poli-
tycznym do więzienia i do obozów koncentracyjnych.

Pora tych nauczycieli dostarczali uroczyście się podjęli
ksi i lektury polskie.

Wmyślą uczyli z pomocą obywateli.

Na tym terenie było to praca bardzo niebez-
pieczna i bardzo ryzykowna. Jest więc zrozumiałe,
że nie wszyscy nauczyciele w powiecie, którzy jeszcze
porabiali, zorganizowali się do nauczania.

Należało tak nauczanie zorganizować i tak prac
kierować, by jeden nauczyciel nie wiedział o pracy
drugiego, jak również dzieci nie dowiedziały się
o swojej nauce. Szybko wielkie komplety. Tylko
najbardziej zaufane rodziny można było wcią-

gnać do sprawy. To też pora p. Pietrykowskiej, numer. 2. Oruska, nikt w ręce „Gestapa” nie wpadł.

W roku 1941 zorganizowano w Chałpicach kursy języka francuskiego i angielskiego. Nauczycielka tajnie 3 nauczycielki. Uczęły się nauczycielki miejscowe i miejscowe gimnazjastki. Kursy trwały do roku 1944. Zaświadczenie dotychczas.

W czasie od roku 1940 do 1945 przesłano w obieg 7471 tomów książek polskich. Ubezwładniono Chałpice i pow. Tuchola i powiat Koscielną, Grudziądz i tam większość ilości książek została. Książki były własnością T. C. S. w Chałpicach i w Orusku, oraz własnością prywatną nauczycieli powiatu chałpińskiego. Chętnie czytano utwory: Sienkiewicza, Prusa, M. Rodziwiewskiej, Konopnickiej, Krasińskiego. Porabysz skompletowano roczniki „Przewodnika Katolickiego”; przesłano je w obieg. Dzieci czytają skompletowane roczniki „Płomyka”, „Płomyżka”, „Młodego Polaka”; „Młodego Przewodnika”. Przesłano również w obieg niekompletowane czasopisma religijne. Dawody załączam.

Do rozwoju nauczycielskiego przygotowano:
 w roku szkolnym 1942-43 10 absolwentek gimnazjum starszego typu
 -4- 1943/44 10 -4- -4- -4-

5 absolwentek nowego typu.
 4 absolwentki 7 kl. szkoły powszechnej

liczba dzieci przygotowanych w szkole średniej:

Rok szk.	I kl.	II kl.	III kl.	IV kl.	ogółem.
1940/41	3	3	—	—	6
1941/42	6	9	3	—	18
1942/43	15	10	12	—	37
1943/44	20	19	10	12	67

(zawodzi p. Sz - nie parafiszane i bez daty)

Stowarzyszenia w pow. chajnickim

1. Mindaak Eleonora - Czersk pow. chajnicki ul. Chajnicka 19
2. Piętkowska Bronisława - Czersk
3. Wincenty Kizewski - obecni Maręcie pow. lubowski Pannone
4. Skibowa Barbara z domu S. Siedzińska, Miastko Inspekt. Dzk
5. Skiba Jan - Karsin pow. chajnicki
6. Maciekiewicz Władysław - obecni Kier. szkoły Świątek pow. Złotów
7. Ronda Karimierz - Rytkel pow. chajnicki
8. Prandziński Edward - Karsin pow. chajnicki
9. Głowacki Chajnice Szkoła Nr 5
10. Horczyńska Helena Chajnice Liceum Ogólnokult. (obecnie emeryt.)
11. Horczyńska Ewa emeryt. nauce, Lic. Ogóln. Chajnice.
12. Horczyńska Elżbieta - - - Lic. Flandr. - -
13. Pyttlik Irena emeryt. nauce. Chajnice
14. Wysocka Adela nauce, szk. Nr 2 Chajnice (Rokrej. Chajnice)
15. Gotuńska Elżbieta z d. Wysocka nauce, Technikum Rachunkowości
16. Karłowicz Rozalia Karsin (nie żyje)
17. Goebel Mieczysława - Borsy
18. Ciecierska Helena nauce, szk. Nr 3 Chajnice
19. Pawłowska Monika nauce, szk. Nr 1 Chajnice
20. Wojciechowa nauce, Borsy
21. Czapiewska Ludwika nauce, szkoły Nr 3 Chajnice
22. Frymann Paweł nauce, Lic. Ped. Bydgoszcz (nie żyje)
23. Ziembarski - Tomis
24. Szablowska Franciszka
25. Gajdkański Czersk (nieorganizowany)
26. Szymulski Czersk
27. Tuminiska
28. W. Czapiewski Jan Lesno
29. Jan Teofil nauce, szkoły Nr 1. Chajnice (nieorganizowany)

Wętkowz

Środeków tajnego naboru na poziomie szkoły powszechnej w latach 1939/40 do 1944/45 w powiecie chajnickim.

	1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44	1944/45
Wielka miłośnicy pracy						
Klasy ogumne	I-IV 9					
liczba uczniowski	46					
liczba uczniowski pracy	12					
Wielki ogumne	I-V 12	63				
liczba uczniowski						
liczba uczniowski pracy						
Wielki ogumne	I-IV 12	16	85	12		
liczba uczniowski						
liczba uczniowski pracy						
Wielki ogumne	I-VII 18	92	12			
liczba uczniowski						
liczba uczniowski pracy						
Wielki ogumne	I-VII 20	105				
liczba uczniowski						
liczba uczniowski pracy						
Wielki ogumne	I-VII 24	168	5			
liczba uczniowski						
liczba uczniowski pracy						

Chajnice, dnia 15. 10. 1946 r.

1-1 Szablewska
Kier. szkoły

Gdynia, d. 18. I. 1979.

3
Panowie Paści!

W odpowiedzi na list Paści z d. 5. I. br mogę podać bardzo skąpe wiadomości, bo w czasie okupacji nie przebywałam na terenie Chojnic, ani też nigdy nie ulegałam do P. W. S.

W czasie okupacji przebywałam na wybrzeżu w Gdyni - Ostrowie, gdzie kwalifikowałam się w moim wykształceniu. Praca moja była rozmiarowa. W tym czasie zajmowałam się tajnym nauczaniem. Skieję tą rozgłaszającą rozgadała p. Franciszka Szablewska, moja przedwojenna kierowniczką szkoły w Chojnicach. P. Szablewska liczy obecnie 86 lat i mieszka w Chojnicach, ul. Warszawska 18 m. 10. Pomimo podeszłego wieku jest przedsiębiorczą, chociaż w listopadzie chorowała i przebywała w szpitalu.

Przed wojną dużo pracowałam w handlu. Po wojnie wróciłam do Chojnic i poza pracą zawodową zajmowałam się turystyką. Przez 11 lat prowadziłam Szkolny Pow. Ośrodek Krajoznawczo-Turystyczny (S.P.O.K.T.) przy Wydziale Oświaty w Chojnicach.

Łączę serdecznie życzenia zdrowia i radości w Nowym Roku oraz wiele pozdrowień

✓ Iwona Skocznińska ul. Kypocka

Chojnice, 28.V.1985

IV 10

Kochana Janeczko!

Obeis' bytam w Czersku i zdaje Ci z tego pobytu relacje. Co Ci będzie interesować, to wybiórka w każdym razie tych wąskich faktów jest raczej skąpa. Nie ma na to rady, bo ci ludzie, z którymi się kontaktujemy, dużo rzeczy zapomnieli, może też nie chcą mówić, a przede wszystkim z wiadomych względów nie mogli znać wszystkiego. A więc zaczynam, z tym że więcej o innych, mniej o p. Sr.

Skontaktowałam się z p. Eleonorą Mindakową, emerytowaną nauczycielką z Czerska, zamieszkałą w Czersku przy ulicy Chojnickiej 19 (kod Czerska 89-650), która w latach okupacji pracowała z p. Sr. w tajnym nauczaniu. P. Sr. była kierowniczką zorganizowanego tajnego nauczania. Ona sama i inne nauczycielki uczyły zwykle ^(przygotowywała jej się matka) w domowych mieszkaniach, np. do p. Sr. przyjeżdżały dziewczęta ze Słwicy. Prócz p. Sr. i wyżej wspomnianej p. E. Mindak uczyły: Pro-
miława Pietrykowska, Podryńska (ostatnie nazwisko nie-
pewne). Reszty nazwisk nie pamięta.

Pani Sr. najpierw mieszkała w Chojnicach, a po zajęciu jej mieszkania przez Niemca (prawdopodobnie burmistrza) Przemisła się wraz z matką do Czerska (z pomocą tego Niemca, którego nazwiska p. Mindakowa też sobie nie przypomina). Był to robotnik meblowy i przy jego pomocy udało się p. Sr. uratować zagrożonych (niektórzy, nie wiem, kogo). Tutaj w Czersku p. Sr. została zaprzysiężona i kierowała robotą.

Lekarstwa do partyzantki dostarczała apteka w Czersku, w której pracowali pp. Pstochowiakowie (on już nie żyje). To było ich dzieło.

Pracę z ciepłą odzieżą do oberżi i partyzantki przygoto-

✓ wywato się w domu u p. Muszyńskiej (nie żyje), a dostarczała
✓ je prowadząca w Czesku sklep p. Siegowa. Sta pewno i in-
ne, ale tyle przyskatabam. Przeważnie p. M. podkreslała
poświęcenie się młodej wówczas pracownicy sklepu (dziś
✓ powiedziałybyśmy parmanteryjnego) p. Izemy Majewskiej (dziś
-Mastowskiej) mieszkającej obecnie w Grudziądzu przy ulicy
Ogobrowskiego 17, kod 86-300. Ona również dostarczała
orecy do paerek, które ~~dostarcza~~ przekazywała p. Szabl.
Pora tym wycofywała ze sklepu "miedziaki" (fenigi), Tadeo
ta do worków (przechowywane u p. Muszyńskiej), aby je prze-
znaczyć na drwony kościoła w Czesku (Niemcy poprzednie
zrabowali). P. Sz. przechowywała młodego księdza, posu-
kowanego przez Niemców (gdzie, kto, nie wiem). Pora tym dys-
ponowała funduszami na pomoc dla biednych Polaków,
dostarczanych przez księdza z Chojnic (ter ter narwińska).

✓ Potem udałam się do p. Ptochowiakowej, która obecnie
mieszka w Czesku przy ulicy Dworcowej 14. Niestety,
nie przyskatabam żadnych informacji, gdyż ta pani też
chora (mieszka sama) więc nie mogłam jej zobaczyć,
zresztą nie bardzo chciała mówić, tyle tylko powiedzia-
ła, że nie ci zostali uhonorowani, którzy naprawdę
pracowali, ale ci, którzy dużo koryceli. Możliwe, że
treba będzie jeszcze raz tam pojechać, ale kiedy, skoro
niektórego wyjeżdżam? W każdym razie rozumiem, co to
znaczy praca reportera i jak trzeba kabięgać, by
przyskać jakieś informacje. P. M. zostawiłam swój
adres, aby gdy sobie coś przypomnia, napisze do mnie.
Nie bardzo to jej odpowiadało, trudno.
Proszę też mnie o adres pana Sz: Warszawa 18 b/
kod Chojnic znasz.

list M. Winowskiej
zous. w Chojnicach, ul. Zamkowy 7a
m 19

Werszt, dnia 30. V. 1983 r.

12

Kochana Pani! (E. Zawacka) *WZ*

Jeszcze coś o sp. Szablewskiej

Porozmawiała przy zwolnieniu na roboty w Niemczech.
Ja dostalam wiadomosciami, ze następnego dnia
mała się zgłosić na dworzec, potem wyjechać do Niemiec.
Chora, zwarturiona przyjechała do p. Szablewskiej się porządnie
nie przebrała, czy to się uda, bo już 3 kwotała z tego
transportu. Przyjeżdżamy do dr. Korki, który pracował w Prusku.
(Ten je przyjmował w Chojnicach) Bał się przebrać, ale jeszcze
to zrobić. Zwolnienie zawiadomienie p. Szablewskiej i mi karała
się stać. Może Pani będzie jaka byłam w Niemczech.
Spotykała się też z tymi, którzy się ukrywali i dokonali
próby ucieczki.

Porozmawiam z całym zespołem
Michoła. Eucowca.

P.S.

P. Karłowiczka bywała u p. Szablewskiej, bo to była Niemka,
wtedy też musi coś wiedzieć.

I/B. Inne materiały dokumentacyjne - (odpisy)
- Fr. Szablewska:

1. Zaświadczenie insp. szkolnego w Czinchowie Skymarka Józefa z 17.10.1945 - nominacja Fr. Szablewskiej na kier. oświaty tajnej w pow. chojnicki, rękopis - odpis niewidoczny. k. 1 s. 1
2. Zaświadczenie Fr. Szablewskiej z 1.06.1961 o prowadzeniu taj. zorg. nauczania przez Agnieszkę Guzowską s.d. Pawłowską i Wincentego Skłiwskiego, rękopis k. 1 s. 2
3. Inf. o danosciach Fr. Szablewskiej (odpis) rękopis. k. 1 s. 3-4

Inspektorat Szkolny
w Orluchowie

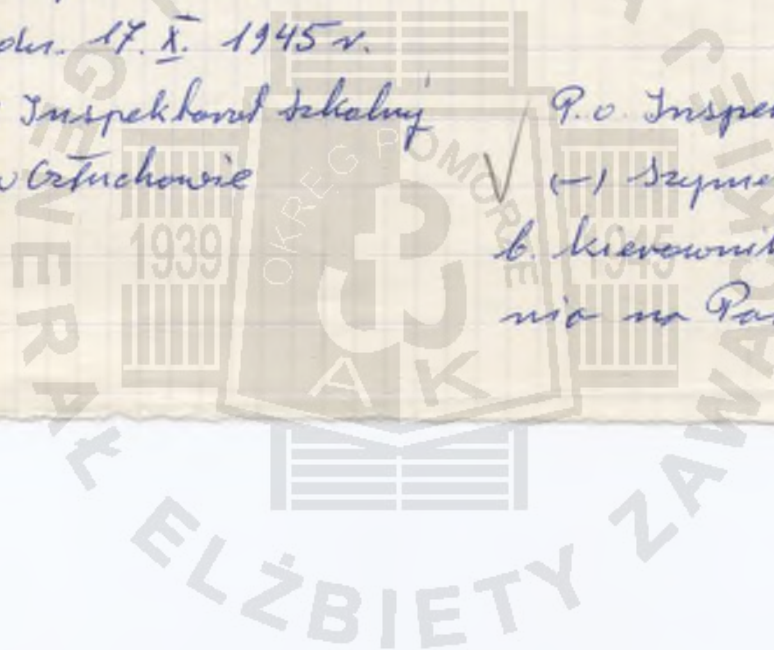
Zaswiadczenie

Zaswiadczam, że jako kierownik oświaty tajnej na Pomorze, przywróciłem z polecenia kierownika oświaty na cześć Pałskę, obecnego pana Ministra Oświaty i Wychowania, nominację na kier. oświaty tajnej na powiat Chojnice dla pani Szablewskiej Fr. i stwierdziłem zarazem, że organizacja tajnego nauczania była już zorganizowana. Pani Szablewska Fr. nominację tę przyjęła. Było to w sierpniu roku 1942.

Orluchów, dn. 17. X. 1945 r.

Pisownia okręgu: Inspektorat Szkolny
w Orluchowie

P.o. Inspektora Szkolnego
(-) Szumerał Józef
b. kierownik tajnego nauczania na Pomorze

Zaświadczenie

Zaświadczam, że mgr Agnieszka Gurowska z d. Pawłowska
ur. 16. VIII 1917 w Lniowcu (?) pow. Starogard nauwała
z mego polecenia i pod moim kierownictwem tajnie
grupę dzieci w czasie od 1 stycznia 1943 r. do wyzwolenia

(-) Szablowska
była kier. tajn. nauw.

Chajnice, dn 1. 6. 1964 r.

Zaświadczenie

Zaświadczam, że nauk. Wincenty Kizewski brał czynny
udział w tajnym i zorganizowanym nauczaniu w czasie
od 9 grudnia 1939 r. do 15 czerwca 1944 r.

3) Odznaczenia: (adpis) 3

Kuratorium
Okr. Szkolnego
Pomorskiego
wroni, dnia 27 września 1929 r.
Nr. I 23236/29

Do
Pani Franciszki Szabl.
nauczycielki 7-klas. publi-
canej szkoły powszechnej
w Chojnicach

Na podstawie § 6. wypracowania Rady Ministrów
z dnia 27-40 września 1928 r. („Miesięcznik Pański”

Nr. 237, par. 543) oraz na mocy upoważnienia
Pana Ministra Wyznań Religijnych i Oświe-
cenia Publicznego z dnia 3-go grudnia 1928 r.
L. O. Przew. 7299/28 przyznaje Pani prawo do Medalu
Dziękujęcia Odznakowej Obowiązłości
i orderu w srebrze

Pani Franciszki Szabl. przez prezydenta Państwa
Kuratorium Okr. Szkolnego Pomorskiego

Kurator Okręgu szkol-
nego
- J. Szwedura

Inne odznaczenia:

- 2) Medal Zasługi i Walności 1946
- 3) Srebrny Krzyż Zasługi 1947
- 4) Krzyż Kawalerski Odznaczenia Państwa 1958
- 5) Rezerwa specjalna dla zasłużonych 7. I. 1964

Zapis w Honorowej Księdze Zasłużonych 4
Medal Edukacji Narodowej 28. IV 1980
Kniha Armii Krajowej - posmiertnie 1984
Nr. 18938 A

Przez Rady Ministrów

odpis:

Dyplom
na podstawie art. 3 dekretu K. R. N. z dnia 26 X. 1945.
o ustanowieniu
„Medali Zwycięstwa i Wolności 1945” nadaje

Włocławek Franciszce Szablowskiej
p. v. Kierowniczce szkoły powszechnej
„Medal Zwycięstwa i Wolności”

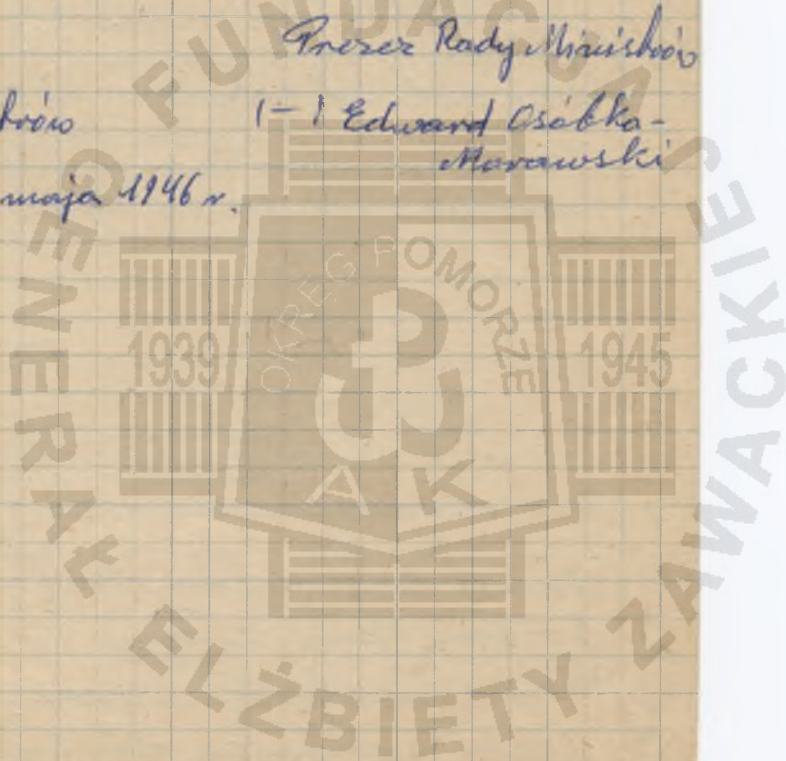
Pierzi okrętu:

Przez Rady Ministrów

Przez Rady Ministrów

(-) Edward Osóbka-
Morawski

Warszawa, dnia 9 maja 1946 r.

II. Materiały uzupełniające relacje: Szablewska Franciszka:

1. Informacja o Franciszce Szablewskiej
spisana przez Mięczysławę Winiowską,
z „Pomeranii” nr 1/1974 (rękopis.) k. 1 str. 1-2
2. Biogram Fr. Szablewskiej [w:] „Zastuzie-
ni Pomorsanie” Gdańsk, 1984. k. 3 str. 3-7
3. Biogram Franciszki Szablewskiej [w:]
„Kobiety pomorskie w walce z okupan-
tem”, Ł. Ciechanowski. k. 1 str. 8
4. Maszynopis artykułu Janiny Mohr-
lowej opublikowany [w:] „Zastuzieni
Pomorsanie” (patrz poz. 2) k. 3 str. 9-11
5. art. „Zmarła organizatorka tajnego
nauczania [w:] „Gazeta Pomorska” z
30.10.1980r. k. 1 str. 12
6. Biogram [w:] „Słownik biograficzny
Pomorza Nadwiślańskiego”, cz. 4 k. 1 str. 13
7. Elżbieta Szygowska, propozycja artykułu
o Franciszce Szablewskiej do „Biuletynu
Fundacji”, mpis, kopia k. 2 s. 14-15
8. Franciszka Szablewska ps. „Josiola”
(1892-1980), „Biuletyn” nr 1/44/2003,
Wyd. FAFK, kserokop. k. 2 s. 16-19

1) Chojnice - "Wiejsze miasta i powiatu" ^{1/1}
"Mgd. Ossolineum - arde. Okupacja
hitlerowska"

Leszty "Pomerania"
W numerze 1 z roku 1944 jest wzmian-
ka, że p. Sz. stała na czele i była
inicjatorką Pomorskiego Komitetu Taj-
nej i zorganizowanej Opieki Społecznej,
która powstała prawdopodobnie od
1942 r.

- Obowiązki:
- 1) Uczestniczyła w wyra-
bianiu dokumentów (kennkart) dla
zagrożonych osób.
 - 2) Zajmowała się dostarczaniem k-
kart, papieru maszynowego, kalki,
maszyny do pisania (z Gudziszka)
do partyzantki (np. do Rytle
i Porus).
 - 3) Rannych w akcji umieszcza-
ła w bezpiecznych ~~st~~ schronieniach

by przeprowadzić kurację. 2
W tych akcjach był bardzo
aktywny jej bratanek, 15-letni
mówca Stanisław Szablewski
(przewoził lekarstwa, maszynę do
pisania, papier, a nawet ran-
nych np. Bryczka). Uczestniczył
też w przechowywaniu gabarytowych
dokumentów (punkt - kawiarnia
w Chejnicach)

Wiadomości były dostarczane
Stanisław Szablewski - bratanek
Franciszki Szablewskiej, który
pomagał jej, ale nie był rapu-
sionym i nie był świadkiem rapu-
sowania p. Fr. Sz. (tamten jego:
Warszawska 18 9/10)

- Spisana p. Mieczysława Winowata,
która na prośbę E. Z. wzięła umi-
legitymację adwokatów A. K.
Chejnice, maj 1983r.

FRANCISZKA
SZABLEWSKA
(1892—1980),
działaczka tajnego nauczania i
opieki społecznej na terenie
pow. chojnickiego

Franciszka Szablewska urodziła się 3 maja 1892 r. w Łęgu jako córka Franciszka i Elżbiety.

W okresie międzywojennym, po ukończeniu kursów nauczycielskich w Toruniu, pracowała jako nauczycielka w Rytle i w Chojnicach. W 1935 r. objęła kierownictwo Szkoły Powszechnej nr 2 w Chojnicach i na tym stanowisku pracowała do wybuchu wojny w 1939 r.

W okresie okupacji, jeszcze w 1939 r., zainicjowała i zorganizowała tajne nauczanie w Chojnicach. Świadcami tego były m.in. siostry Karczyńskie, nauczycielki szkół średnich w Chojnicach. W swoim sprawozdaniu (udostępnionym autorce przez Stanisława Szablewskiego, bratanka Franciszki) pisały, że w 1939 r. Franciszka Szablewska „zwołała zebranie” w celu zorganizowania tajnego nauczania. Zebranie to odbyło się w domu pp. Karczyńskich. Uczestniczyły w nim, poza inicjatorką, Helena, Ewa i Elżbieta Karczyńskie oraz nauczycielki: Helena Ciecierska, Elżbieta Gołuńska, Maria Homa, Monika Pawłowska i Irena Pytlik.

Ze względu na ogromne niebezpieczeństwo zorganizowano komplety nieliczne, 3—6-osobowe. W roku szkolnym 1939/1940,

Flisowski Z., *Westerplatte*, zebrał, opracował i wstępem opatrzył [...], Warszawa 1978.

Górniewicz S., *Lwy z Westerplatte*, Gdańsk 1983.

Myczka E., *1 listopada, Modlitwa i pamięć, Patriotyzm i głęboka religijność*, „Gwiazda Morza” 1984, nr 22.

Wańkiewicz M., *Westerplatte*, Warszawa 1959.

Witkowski R., *Westerplatte — historia i dzień dzisiejszy*, Gdańsk 1977.

wg wykazu F. Szablewskiej, 9 nauczycieli uczyło 46 dzieci od klasy pierwszej szkoły powszechnej do czwartej. W następnych latach okupacji liczby te, mimo ciągłego zagrożenia ze strony okupanta i konieczności najgłębszej konspiracji, rosły. I tak w roku szkolnym 1940/1941 było już 12 n., 63 ucz.; 1941/1942 16 n., 85 ucz.; 1942/1943 — 18 n., 92 ucz.; 1943/1944 — 20 n., 105 ucz. W ostatnim zaś roku okupacji 24 nauczycieli uczyło w sumie 168 uczestników tajnych kompletów na poziomie od klasy pierwszej do siódmej szkoły powszechnej.

Poza organizowaniem tajnego nauczania w pow. chojnickim F. Szablewska inspirowała je, poprzez znajomych nauczycieli powiatów: kościerskiego, starogardzkiego, tczewskiego, i na tamtych terenach (w sprawozdaniu własnym podaje liczbę 9 nauczycieli w wymienionych powiatach).

Jej staraniem powstało również nauczanie na poziomie szkoły średniej oraz nauczanie języków obcych (francuskiego i angielskiego). I tam liczba uczniów rosła z roku na rok: w roku szkolnym 1940/1941 było ich 6; 1941/1942 — 18; 1942/1943 — 37; a w roku szkolnym 1943/1944 już 67 uczniów pobierało naukę w klasach od pierwszej do czwartej gimnazjalnej.

Z inicjatywy F. Szablewskiej powstały także kursy nauczycielskie. Istniały one już od 1940 r. i trwały do końca okupacji. Jeden z nich, trzyosobowy zespół w Czersku, prowadziła F. Szablewska osobiście. Ciechanowscy podają, że łącznie na tajnych kursach nauczycielskich w pow. chojnickim uczyło się 19 osób.

Niezmiernie trudnym problemem w okresie okupacji była sprawa podręczników i w ogóle książek polskich. Posiadanie ich i przechowywanie było na Pomorzu szczególnie niebezpieczne. Mimo to nauczyciele z tajnego nauczania wymieniali je między sobą i udostępniali uczniom. Według własnego sprawozdania F. Szablewskiej, w czasie od 1940 r. do 1945 r. puszczono w obieg 7471 tomów książek polskich oraz wiele skompletowanych roczników różnych czasopism. Książki te były własnością bądź Towarzystwa Czytelni Ludowych w Chojnicach i Czersku, bądź nauczycieli. Obeszły one Chojnice i powiat, Tucholę i powiat, Kościerzynę oraz Grudziądz.

Tajne nauczanie w pow. chojnickim było, jak stwierdzają Ciechanowscy, najwcześniej i najsilniej rozwinięte ze wszystkich

powiatów Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie. Gdy w sierpniu 1942 r. przybył tam z polecenia kierownika oświaty na całą Polskę Czesław Wycecha kierownik tajnego nauczania na Pomorze Józef Szymczak, zastał je już zorganizowane przez F. Szablewską i przez nią kierowane. Z upoważnienia Cz. Wycecha wręczył jej nominację na kierownika tajnej oświaty w pow. Chojnice.

Poza tajnym nauczaniem od 1940 r. uczestniczyła F. Szablewska aktywnie w pracy „Pomorskiego Komitetu Tajnej i Zorganizowanej Opieki Społecznej”, jak go nazywa w swoim sprawozdaniu. Wymienia w nim aż 52 osoby — członków tego „Komitetu”, z 22 różnych miejscowości (najwięcej osób z Chojnic — 19 oraz z Czerska — 9), a także podaje dokładnie rodzaj i zakres działalności „Komitetu” z konkretnymi nazwiskami, miejscowościami i liczbami. Z przedstawionego w sprawozdaniu rozmiaru, rodzajów i zasięgu udzielanej pomocy można wnosić, że dotyczyło ono prawdopodobnie działalności Wydziału Opieki Społecznej przy Delegaturze Rządu R.P. F. Szablewska, pisząc je w czasie, gdy za przyznanie się do działalności w ramach Emigracyjnego Rządu groziły represje, nie podała tego faktu. W każdym razie ze sprawozdań i ustnych relacji różnych osób wynika, że w inspirowaniu, pośredniczeniu i osobistym działaniu była bardzo czynna. I tak na przykład współpracująca z nią nauczycielka Eleonora Mindakowa z Czerska podaje w swej relacji, że F. Szablewska w okresie okupacji mieszkała początkowo w Chojnicach, a po zajęciu jej mieszkania przez Niemca (prawdopodobnie burmistrza) przeniosła się wraz z matką do Czerska, gdzie została zaprzysiężona (nie podaje, niestety, kiedy i przez kogo) i kierowała robotą. Kilku osobom, m.in. relatorce, pomogła uniknąć wywiezienia na roboty do Niemiec, uzyskując od dra Kostki ze szpitala w Chojnicach (pracującego wówczas w Czersku) zwolnienie. Poza tym ona i szereg innych osób, których sprawozdania autorka czytała, piszą, że przez ręce F. Szablewskiej przechodziły pieniądze, produkty żywnościowe do paczek, lekarstwa, że sama dokonywała niektórych zakupów, zlecała wysyłanie paczek i pieniędzy pod dostarczone przez nią adresy, odbierała pokwitowania i niszczyła je (gdyż za działalność tę groziła śmierć).

Stanisław Szablewski wspomina, że w czasie okupacji, jako 15-letni wtedy chłopiec, brał udział w organizowanych przez ciotkę akcjach (przewoził lekarstwa, maszynę do pisania, papier, uczestniczył w przekazywaniu fałszywych dokumentów). Podaje w ustnej relacji, że F. Szablewska zajmowała się dostarczaniem lekarstw, papieru maszynowego, maszyny do pisania (z Grudziądza) do partyzantki (na przykład do Rytla i Brus). Pamięta, że na jej polecenie przewoził bryczką rannego w akcji (prawdopodobnie partyzanta), by go ukryć w bezpiecznym miejscu i umożliwić leczenie.

Po wyzwoleniu F. Szablewska ponownie kierowała Szkołą nr 2 w Chojnicach. W latach pięćdziesiątych została odsunięta od szkoły i bezpośredniej pracy z młodzieżą. Pracowała w internacie Liceum Ogólnokształcącego w Chojnicach jako kierowniczka działu gospodarczego. W opinii relatorów i tam wyróżniała się bezwzględną prawdomównością, uczciwością i bezkompromisowością, a także tym, że wymagała wiele od siebie i innych. W końcu lat pięćdziesiątych, przed emeryturą, pracowała znowu jako nauczycielka w szkołach nr 2 i 1 w Chojnicach.

Za swą pracę, jeszcze przed wojną — 27 września 1929 r., została odznaczona Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości. Po wojnie zaś: 9 maja 1946 r. nadano jej Medal Zwycięstwa i Wolności. W 1947 r. odznaczono ją Srebrnym Krzyżem Zasługi, a w 1958 r. — Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1964 r. otrzymała rentę specjalną dla zasłużonych. W dniu 28 kwietnia 1980 r. wpisano Franciszkę Szablewską do *Honorowej księgi zasłużonych dla Chojnic*, a w 1981 r., już pośmiertnie, przyznano jej Medal Edukacji Narodowej.

Zmarła 27 października 1980 r. Pochowana została na cmentarzu w Chojnicach.

Janina Mahrburg

bibliografia

LITERATURA

- Ciechanowska K., Ciechanowski K., *Tajna działalność kulturalno-oświatowa na Pomorzu w latach 1939—1945*, Gdańsk 1975.
- Ciechanowski K., *Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim 1939—1945*, Warszawa 1972.
- Ostrowski K., *Zmarła organizatorka tajnego nauczania*, „Gazeta Pomorska”, 1980, z dn. 30 września.
- Korzystano też ze zbiorów prywatnych Elżbiety Zawackiej.

Franciszka Szablewska -
(Reprodukcje fot.)

FRANCISZKA SZABLEWSKA — przewodnicząca
konspiracyjnego Pomorskiego Komitetu Opieki Społecznej

Kobiety pomorskie w walce z okupantem
K. Cielanowski

Przed wybuchem drugiej wojny światowej była kierowniczką szkoły podstawowej nr 2 w Chojnicach. W czasie okupacji, jak każda polska nauczycielka nie mogła pracować w szkolnictwie. W związku z intensywną germanizacją młodzieży polskiej, obowiązującym zakazem używania języka polskiego widziała konieczność konspiracyjnej nauki dzieci polskich. Podjęła się organizacji tajnego nauczania, nakłaniając do tego znane jej, przebywające w powiecie chojnickim, polskie nauczycielki. Kiedy w roku 1942 przybył tu emisariusz konspiracyjnego Departamentu Oświaty i Kultury, został sprawnie zorganizowany system tajnego nauczania, w tym także na szczeblu szkoły średniej.

Drugim kierunkiem konspiracyjnej działalności Franciszki Szablewskiej było zorganizowanie nielegalnego Pomorskiego Komitetu Opieki Społecznej. Komitet ten udzielał pomocy rodzinom po zamordowanych i aresztowanych Polakach. Poza tym organizował wysyłanie paczek dla polskich jeńców przebywających w obozach, więźniów obozów koncentracyjnych a także dla rodzin polskich więzionych w obozie przesiedleńczym w Potulicach.

Tak tajne nauczanie, jak i Pomorski Komitet Opieki Społecznej pod kierownictwem Franciszki Szablewskiej działał sprawnie aż do wyzwolenia. Po wyzwoleniu Franciszka Szablewska wróciła do pracy w szkolnictwie.

Kobiety pomorskie w walce z okupantem - K. Cielanowski

Franciszka Szablewska (1892 - 1980), działaczka tajnego nauczania i opieki społecznej na terenie powiatu chojnickiego.

Córka Franciszka i Elżbiety Szablewskich. Urodziła się 3.V.1892r. w Łęgu.

W okresie międzywojennym, po ukończeniu kursów nauczycielskich w Toruniu, pracowała jako nauczycielka w Rytlu i w Chojnicach. W roku 1935 objęła kierownictwo szkoły powszechnej Nr.2 w Chojnicach i na tym stanowisku pracowała do wybuchu wojny w 1939r.

W okresie okupacji, jeszcze w roku 1939 zainicjowała i zorganizowała tajne nauczanie w Chojnicach. Świadczy o tym /mdz.in./ siostry Karczyńskie, nauczycielki szkół średnich w Chojnicach.

W swoim sprawozdaniu /udostępnionym autorce przez Stanisława Szablewskiego, bratanka Fr. Szabl./pisała, że w roku 1939 Franciszka Szablewska "zwołała zebranie" w celu zorganizowania tajnego nauczania.

Zebranie to odbyło się w domu pp Karczyńskich. Uczestniczyły w nim, poza inicjatorką, Helena, Ewa i Elżbieta Karczyńskie oraz nauczycielki: Helena Ciecierska, Elżbieta Gołuska, Maria Homa, Monika Pawłowska i Irena Pytlik.

Ze względu na ogromne niebezpieczeństwo zorganizowano komplety nieliczne, 3-6 osobowe. W roku szkolnym 1939/40, wg wykazu Fr. Szablewskiej, dziewięciu nauczycieli uczyło 46 dzieci od klasy pierwszej szkoły powszechnej do czwartej. W następnych latach okupacji liczby, mimo ciągłego zagrożenia ze strony okupanta i konieczności najgłębszej konspiracji rosły. I tak w roku następnym już 12. nauczycieli uczyło 63. dzieci. W dalszych, kolejnych latach - 16., 18., 20., a w ostatnim roku okupacji 24. nauczycieli uczyło ~~85., 97., 105~~ i w końcu 168 uczestników tajnych kompletów na poziomie od klasy pierwszej do siódmej szkoły powszechnej.

Poza organizowaniem tajnego nauczania na w pow. chojnickim Franciszka Szablewska inspirowała je, poprzez znajomych nauczycieli powiatów: kościerskiego, starogardzkiego, tczewskiego, i na tamtych terenach /w sprawozdaniu własnym podaje liczbę 9. nauczycieli wym. pow./.

Jej staraniem powstało również nauczanie na poziomie szkoły średniej oraz nauczanie języków obcych /francuskiego i angielskiego/. I tam liczba uczniów rosła z roku na rok: w r.1940/41 było ich sześćdziesięć, w latach następnych 18. i 37. a w roku szkolnym 1943/44 już 67 uczniów pobierało naukę w klasach od pierwszej do czwartej gimnazjalnej.

Z inicjatywy Fr. Szablewskiej powstały także i kursy nauczycielskie. Istniały one już od roku 1940. i trwały do końca okupacji. Jeden, trzyosobowy zespół w Czernsku prowadziła Fr. Szablewska osobiście.

Ciechanowscy podają, że łącznie na tajnych kursach nauczycielskich w powiecie chojnickim uczyło się 19 osób.

Niesmiernie trudnym problemem w okresie okupacji była sprawa podręczników i w ogóle książek polskich. Posiadanie ich i przechowywanie było na Pomorzu szczególnie niebezpieczne. Mimo to nauczyciele tajnego nauczania wymieniali je między sobą i udostępniali uczniom. Według własnego sprawozdania Fr. Szablewskiej, w czasie od roku 1940 do 1945 puszczono w obieg 7471 tomów książek polskich oraz wiele skompletowanych roczników różnych czasopism. Książki te były własnością Towarzystwa Czytelni Ludowych w Chojnicach i Czersku, oraz własnością prywatną nauczycieli. Obeszły one Chojnice i powiat, Tucholę i powiat, Kościerzynę oraz Grudziądz.

Tajne nauczanie w powiecie chojnickim było, jak stwierdzają Ciechanowscy, najwcześniej i najsilniej rozwinięte ze wszystkich powiatów Okręgu Gdańsk - Prusy Zachodnie. Gdy w sierpniu 1942 roku przybył /z polecenia kierownika oświaty na całą Polskę, Czesława Wycecha/ kierownik tajnego nauczania na Pomorze, Józef Szymczak, zastał je już zorganizowane przez Franciszkę Szablewską i przez nią kierowane. Z upoważnienia Czesława Wycecha wręczył jej nominację na kierownika tajnej oświaty na pow. Chojnice.

Poza tajnym nauczaniem, od roku 1940 uczestniczyła aktywnie w pracy Pomorskiego Komitetu Tajnej i Zorganizowanej Opieki Społecznej, jak go nazywa w swoim sprawozdaniu. Wymienia w nim aż 52 osoby - członków tego komitetu, z 22 różnych miejscowości /najwięcej osób z Chojnic /19/ oraz z Czerska /9/ a także podaje dokładnie rodzaj i zakres działalności "Komitetu" z konkretnymi nazwiskami, miejscowościami i liczbami. Z przedstawionego w sprawozdaniu rozmiaru, rodzajów i zasięgu udzielanej pomocy można wnosić, że dotyczyło ono prawdopodobnie działalności Wydziału Opieki Społecznej przy Delegaturze Rządu R.P. Fr. Szablewska pisząc je w czasie, gdy za przyznanie się do działalności w ramach Emigracyjnego Rządu groziły represje, nie podała tego faktu.

W każdym razie ze sprawozdań i ustnych relacji różnych osób wynika, że w inspirowaniu, pośredniczeniu i osobistym działaniu była bardzo czynna.

I tak np. współpracująca z nią nauczycielka, Eleonora Mądakowa z Czerska podaje w swej relacji, że Fr. Szablewska w okresie okupacji mieszkała początkowo w Chojnicach, a po zajęciu jej mieszkania przez Niemca /prawdopodobnie burmistrza/ przeniosła się wraz z matką do Czerska, gdzie została zaprzysiężona /nie podaje, niestety kiedy i przez kogo/ i kierowała robotą. Kilku osobom, m. in. relatorce pomogła uniknąć wywiezienia na roboty do Niemiec uzyskując od dr Kostki ze szpitala w Chojnicach /pracującego wówczas w Czersku/ zwolnienie.

Poza tym ona i szereg innych osób, których sprawozdania autorka czytała

piszą, że przez ręce Fr. Szablewskiej przechodziły pieniądze, produkty żywnościowe do paczek, lekarstwa, że sama dokonywała niektórych zakupów, zlecała wysyłanie paczek i pieniędzy wg. dostarczonych przez nią adresów, odbierała pokwitowania i niszczyła je /gdyż za działalność tę groziła śmierć/.

✓ Stanisław Szablewski wspomina, że w czasie okupacji, jako 15letni wówczas chłopiec brał udział w organizowanych przez ciotkę akcjach /przewoził lekarstwa, maszynę do pisania, papier, uczestniczył w przekazywaniu fałszywych dokumentów/. Podaje w ustnej relacji, że Franciszka Szablewska zajmowała się dostarczaniem lekarstw, papieru maszynowego, kalki, maszyny do pisania /z Grudziądza/ do partyzantki /np do Rytla i Brus/. Pamięta, że na jej polecenie przewoził bryczką ранego w akcji /prawdopodobnie partyzanta/, by go ukryć w bezpiecznym miejscu i umożliwić leczenie.

Po wyzwoleniu Franciszka Szablewska ponownie kierowała szkołą Nr.2 w Chojnicach. W Okresie lat pięćdziesiątych została odsunięta od szkoły i bezpośredniej pracy z młodzieżą. Pracowała w internacie Liceum Ogólnokształcącego w Chojnicach jako kierowniczka działu gospodarczego. W opinii relatorów i tam wyróżniała się bezwzględną prawdomównością, uczciwością i bezkompromisowością, a także tym, że wymagała wiele od siebie i innych. W końcu lat pięćdziesiątych, przed emeryturą pracowała znów jako nauczycielka w szkołach nr 2 i 1 w Chojnicach.

Za swą pracę, jeszcze przed wojną, ^{27 IX 1929r} została odznaczona Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Po wojnie zaś: 9.maja 1946r. nadano jej Medal Zwycięstwa i Wolności. W roku 1947 została odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi, a w 1958r. - Krzyżem Kawalerskim^V Odrodzenia Polski. W 1964 roku otrzymała rentę specjalną dla zasłużonych. 28.IV 1980 r. wpisano Franciszkę Szablewską do Honorowej Księgi Zasłużonych dla Chojnic. a w 1981r., już pośmiertnie, przysznano jej Medal Edukacji Narodowej.

Zmarła 27. października 1980 roku. Pochowana została na cmentarzu w Chojnicach.

1 - Janina Malinburg

Literatura:

- Ciechanowski K., Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim, wyd. MON, W-wa 1972
Ciechanowscy K.i.K., Tajna działalność kulturalno-oświatowa na Pomorzu w latach 1939-1945., wyd. Zrzeszenie Kaszubsko-Pom. w Gdańsku 1975.
Ostrowski K., Zmarła organizatorka tajnego nauczania, Gazeta Pomorska 1980, z dn 30. września

Noty z zbiorów prywatnych Elżbiety Zawackiej

Zmarła organizatorka tajnego nauczania

W Chojnicach 27 października zmarła długoletnia, zasłużona nauczycielka **FRANCISZKA SZABLEWSKA**. Szczególnie upamiętnia się ona jako działaczka na polu patriotycznego wychowania młodzieży polskiej w okresie okupacji.

Franciszka Szablewska urodziła się 3 maja 1892 r. w Łęgu. Po ukończeniu kursów nauczycielskich w Toruniu, w okresie międzywojennym pracowała jako nauczycielka w Rytlu i Chojnicach, a w 1933 r. objęła kierownictwo Szkoły Podstawowej nr 2 w Chojnicach. Od jesieni 1939 roku inicjowała i organizowała tajne nauczanie z zakresu szkoły powszechnej i średniej, a także przygotowywała słuchaczy do zawodu nauczycielskiego. Nadzorowała tajne nauczanie w powiatach chojnickim, częstochowskim i starogardzkim, kierowała ośrodkami nauczania w Chojnicach, Brusach, Czersku i Karsinie. W styczniu 1940 roku powołana do życia Pomorski Komitet Tajnej Organizacji Opieki Społecznej, który udzielał wsparcia rodzinom polskim, znajdującym się w ciężkich warunkach, więźniom obozów, osobom prześladowanym i ukrywającym się, a także jeńcom wojennym różnych narodowości. Z pomocy tej organizacji skorzystało ok. 1500 rodzin i ok. 2000 osób, uwolnionych, a wartość tej pomocy wyniosła ponad 1,5 mln marek niemieckich. Od 1945 roku Franciszka Szablewska ponownie kierowała Szkołą Powszechną nr 2 w Chojnicach, a w latach pięćdziesiątych, przed odejściem na emeryturę, była nauczycielką szkół nr 2 i nr 1.

Za swe zasługi pedagogiczne i patriotyczne została odznaczona m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Rodzenia Polski, a w 1980 roku została wpisana do Honorowej Księgi Zasłużonych Obywateli Miasta Chojnic.

*12
Franciszka Szablewska
z domu
30.10.80r*

*Franciszka Szablewska
Red.*

tem prowadziła gospodarstwo domowe w majątku Taczanowo w W.Ks. Pozn. Kwalifikacje zawodowe jako nauczycielka zdobywała na toruńskich kursach pedagogicznych od 1920, zdając w kolejnych I. egzaminy kwalifikacyjne w zakresie nauczania różnych przedmiotów i kierownictwa szkół (1934). Pracowała od 1920 w Rytlu, a od 1922 w Chojnicach — najpierw jako siła pomocnicza, a od 1928 jako nauczycielka stała Szkoły Powszechnej nr 2, której w 1935 została kierowniczką, przejmując obowiązki od Anny Wycechowej. W 1938 w drodze konkursu powierzono jej kierownictwo Szkoły Powszechnej nr 3, w której pracowała także po przerwie wojennej. W 1939-45 zorganizowała w pow. chojnickim oraz części starogardzkiego i tucholskiego sieć tajnego nauczania, a w 1940 Pom. Komitet Tajnej Opieki Społ. nad jeńcami, więźniami obozów, ich rodzinami i sierotami po zamordowanych Polakach. Opieką obejmowano także obcokrajowców. Po wojnie wróciła do pracy w szkole, skąd w 1954 zwolniono ją ze względów polit., przyspieszając jej przejście na emeryturę. W 1956 decyzją Woj. Kom. Rehabilitacyjnej dla Nauczycieli powołano ją ponownie do służby czynnej. W 1964 przeszła ostatecznie na emeryturę, otrzymując decyzją Rady Nadzorczej Zakładu Ubezpieczeń Społ. rentę specjalną dla zasłużonych. W dwudziestoleciu międzywojennym i po 1945 działała w Zw. Nauczycielstwa Pol. i różnych organizacjach społ., głównie związanych ze szkołą. Utrzymywała bliskie kontakty z niektórymi działaczami ZBoWiD. Odznaczona Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (1929), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1946), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1947), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1958), a także wyróżniona wpisem do honorowej księgi zasłużonych obywateli m. Chojnic (1980). Pośmiertnie odznaczono ją Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Zm. 27 IX 1980 w Chojnicach; pochowana na tamtejszym cm.

Stromski, Pamięci godni, s. 180 (fot.); — Ciechanowski K., Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim 1939-1945, W. 1972 s. 215-6; tenże. Zorganizowana opieka społeczna. (Kartki z archiwum pomorskiego ruchu oporu). „Pomerania” 1974 nr 1 s. 21-33; Ciechanowscy K.K., Tajna działalność kulturalno-oświatowa na Pomorzu w latach

1939-1945, Gd. 1975 s. 50-4; Cieślak T., Polacy w obozie koncentracyjnym Sachsenhausen pod Berlinem, „Przeł. Zach.” R. XV: 1959 nr 3 s. 85; Czernik. Przeszłość i teraźniejszość, red. S. Kalembka, Bdg. 1989 s. 113, 114; Kalendarz nauczycielski na rok 1925, Tuchola 1924 s. 29; Mahrburg J., Franciszka Szablewska (1892-1980), w: Zasłużeni Pomorzanie w latach II wojny światowej (Pom. Gd. nr 16), s. 192-5 (fot.); Szczęsny B., Okupacja hitlerowska, w: Chojnice. Dzieje miasta i powiatu, red. S. Gierszewski, Wr. 1971 s. 251; W 20 rocznicę września. Walka i martyrologia nauczyciela na Ziemi Kaszubskiej, „Dz. Bałtycki” 1963 nr 208; — Spuścizna S. w zbiorach rodziny oraz inf. i materiały Jana Wojciechowskiego w Chojnicach.

Józef Borzyszkowski

SZABLEWSKA Franciszka (1892-1980), nauczycielka, działaczka charytatywna i organizatorka tajnego nauczania. Ur. się 3 V w Łęgu, w rodzinie rolnika Franciszka i Elżbiety z Ufnowskich. Ukończyła miejscową szkołę powszechną, poszerzając zarazem swą wiedzę dzięki samokształceniu. Później, będąc w pensjonacie Mittelstädtowej, uczęszczała do szkoły Słomińskiej w P-niu. Przerwawszy naukę po śmierci ojca, odbyła praktykę, a po-

„Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego”,
Gdańskie Tow. Naukowe, Ilm. Gd. t. 4.
307

Franciszka Szablewska – organizatorka tajnego nauczania, działaczka opieki społecznej w powiecie chojnickim .

Franciszka Szablewska urodziła się 3 maja 1892 roku w Łęgu . Była córką Franciszka i Elżbiety z d. Ufnowskiej. Większość swojego życia związała z pracą w zawodzie nauczyciela. Kwalifikacje zawodowe zdobyła na kursach nauczycielskich w Toruniu w okresie międzywojennym. Pracowała jako nauczyciel w szkole w Rytlu i w Chojnicach, a od 1935 roku do wybuchu wojny pełniła funkcję kierownika szkoły powszechnej Nr 2 w Chojnicach. W 1929 roku została odznaczona za pracę Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości.

Od pierwszych dni okupacji rozpoczęła organizowanie tajnego nauczania w Chojnicach wykazując się ogromną odwagą i zaangażowaniem. Dzięki niej dobrze zorganizowane było tajne nauczanie w powiecie chojnickim na poziomie szkoły powszechnej. Inspirowała innych nauczycieli do prowadzenia podobnej działalności. Ze względu na niebezpieczeństwo wykrycia przez okupanta, organizowała tajne komplety od trzech, do sześciuosobowych grupach. Jej staraniem powstało także nauczanie na poziomie szkoły średniej oraz nauczanie języków obcych (francuskiego i angielskiego) . Pomimo ciągłego zagrożenia ze strony Niemców i konieczności najgłębszej konspiracji liczba nauczycieli oraz uczniów w Chojnicach na poziomie szkoły powszechnej rosła. W roku szkolnym 1939/1940, 9 nauczycieli uczyło 46 dzieci, natomiast w ostatnim roku okupacji, 24 nauczycieli uczyło 168 uczestników tajnych kompletów.

Dzięki staraniom nauczycieli według sprawozdania Franciszki Szablewskiej, w czasie od 1940 do 1945 roku udało się zgromadzić 7471 tomów książek polskich oraz skompletować wiele roczników różnych czasopism, Wymieniali je między sobą nauczyciele i uczniowie. Było to bardzo niebezpieczne i wymagało wielkiej odwagi. Posiadanie bowiem polskiej książki karane było przez okupanta wywózką do obozu , bądź śmiercią. Zaangażowanie Franciszki Szablewskiej w organizowanie tajnego nauczania zostało docenione przez władze konspiracyjne. W 1942 roku Józef Szymczak – kierownik tajnego nauczania na Pomorze, z upoważnienia Czesława Wycecha, kierownika oświaty na całą Polskę wręczył jej nominację na kierownika tajnej oświaty w powiecie Chojnice.

Od 1940 roku Franciszka Szablewska aktywnie działała w „Pomorskim Komitecie Tajnej i Zorganizowanej Opieki Społecznej” – „Komitet”, między innymi udzielał pomocy jeńcom , więźniom obozów i ich rodzinom, a także sierotom po zamordowanych Polakach. Ze sprawozdań i ustnych relacji blisko związanych z nią osób wynika , że Franciszka Szablewska pomagała wielu ludziom uniknąć wywózki na roboty do Niemiec. Pomagała w ukryciu w bezpiecznym miejscu rannego (prawdopodobnie partyzanta). Organizowała

*Wydział Opieki Społecznej
Pow. Chojnice
Q. J.*

Po wojnie Franciszka Szablewska powróciła do pracy w Szkole Nr 2 w Chojnicach, lecz w 1954 roku została zwolniona ze względów politycznych . W 1956 roku została zrehabilitowana i na krótko powróciła do zawodu nauczyciela.

Przeszła ostatecznie na emeryturę w 1964 roku. Decyzją Rady Nadzorczej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych otrzymała rentę specjalną dla zasłużonych.

Po wojnie wielokrotnie ją odznaczono.

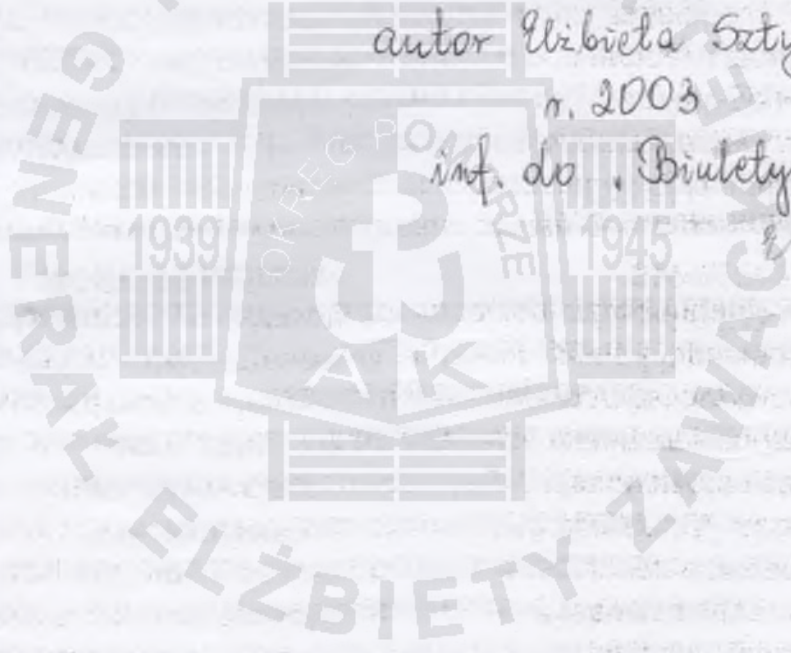
W 1946 roku nadano jej Medal Zwycięstwa i Wolności . W 1947 roku odznaczono ją Srebrnym Krzyżem Zasługi, a w 1958 roku – Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W dn. 28 kwietnia 1980 roku wpisano Franciszkę Szablewską do Honorowej Księgi Zasłużonych dla Chojnic.

W 1981 r. przyznano jej (już pośmiertnie) Medal Edukacji Narodowej . Zmarła 27 października 1980 roku w Chojnicach i została pochowana na tamtejszym cmentarzu.

Franciszkę Szablewską cechowała odwaga, życzliwość i poświęcenie . Była osobą wymagającą nie tylko od innych, ale przede wszystkim od siebie.

autor Elżbieta Szttygowska
n. 2003

inf. do „Biuletynu” nr 1/2003r.

Janina Mahrburg, Elżbieta Sztygowska

**FRANCISZKA SZABLEWSKA PS. „JÓZIA” (1892–1980)
ORGANIZATORKA TAJNEGO NAUCZANIA
I OPIEKI SPOŁECZNEJ W POWIECIE CHOJNICKIM**

Franciszka Szablewska ps. „Józia” urodziła się 3 maja 1892 r. w Łęgu koło Chojnic. Była córką rolnika Franciszka i Elżbiety z d. Ufnowskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Łęgu rozpoczęła naukę w szkole pani Słomińskiej w Poznaniu. Zajęła się wówczas prowadzeniem gospodarstwa domowego w majątku Taczanowo w Wielkim Księstwie Poznańskim. Po I wojnie światowej rozpoczęła edukację na kursach nauczycielskich w Toruniu, zdobywając kwalifikacje do pracy w zawodzie nauczyciela. Pracę tę rozpoczęła w 1920 r. w Rytle, a następnie kontynuowała w Chojnicach, awansując w 1935 r. na stanowisko kierowniczkę Szkoły Powszechnej nr 2 w Chojnicach, które zajmowała do wybuchu II wojny światowej.

Franciszka Szablewska
(fot. za: Pomerania 1975, nr 4)

Już w pierwszych miesiącach okupacji zainicjowała i zorganizowała tajne nauczanie w Chojnicach. Organizacja tajnego nauczania zaczęła się od zebrania w domu pp. Karczyńskich, w którym uczestniczyły, poza inicjatorką, nauczycielki: Helena, Ewa i Elżbieta Karczyńskie, Helena Cicierska, Elżbieta Gołuńska, Maria Homa, Monika Pawłowska i Irena Pytlik. Ze względu na niebezpieczeństwo grożące ze strony okupanta, tajne komplety były nieliczne, uczono od 3 do 6 osób. Na poziomie szkoły powszechnej w roku szkolnym (dalej roku szk.) 1939/1940 dziewięciu nauczycieli uczyło 46 dzieci. W następnych latach liczba osób, mimo ciągłego zagrożenia ze strony okupanta, rosła. Tak więc w roku szk. 1940/1941 było już 12 nauczycieli i 63 uczniów; w roku szk. 1941/1942 – 16 nauczycieli i 85 uczniów; w roku szk. 1942/1943 – 18 na-

uczycieli i 92 uczniów; w roku szk. 1943/1944 – 12 nauczycieli i 105 uczniów; w 1944/1945 – 24 nauczycieli i 168 uczniów. Poza organizowaniem tajnego nauczania w powiecie chojnickim Szablewska inspirowała je, poprzez znajomych nauczycieli, na terenie powiatów: kościerskiego, starogardzkiego i tczewskiego.

Dzięki jej staraniom zorganizowano także nauczanie na poziomie szkoły średniej. I tam również liczba dzieci rosła z roku na rok: w roku szk. 1940/1941 było ich 6, 1941/1942 – 18, 1942/1943 – 37, 1943/1944 – 67. W latach 1941–1944 zorganizowała w Chojnicach kurs języka francuskiego i angielskiego, gdzie tajnie nauczały trzy nauczycielki. Z inicjatywy „Józi” od 1940 r. do końca okupacji działały kursy przygotowujące słuchaczy do zawodu nauczyciela. W powiecie chojnickim w tajnych kursach nauczycielskich uczestniczyło dziewiętnaście osób, a jeden trzyosobowy zespół w Czersku prowadziła F. Szablewska osobiście.

Trudny problem podręczników i polskich książek, których posiadanie było szczególnie niebezpieczne na Pomorzu, próbowali rozwiązać nauczyciele. Dzięki ich staraniom, w czasie od 1940 do 1945 r., udało się zgromadzić 7471 tomów polskich książek oraz skompletować wiele roczników różnych czasopism. Wymieniali je między sobą i uczniami w Chojnicach i powiecie, Tucholi i powiecie, Kościerzynie, a nawet Grudziądzu. Książki te były własnością Towarzystwa Czytelni Ludowych w Chojnicach i Czersku oraz własnością prywatną nauczycieli. Tajne nauczanie w powiecie chojnickim było najwcześniej i najsilniej rozwinięte ze wszystkich powiatów Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie. W sierpniu 1942 r. z upoważnienia Czesława Wycecha, kierownika Departamentu Oświaty i Kultury Delegatury Rządu RP na Kraj, Szablewska otrzymała nominację na kierowniczkę tajnego nauczania na powiat chojnicki, którą wręczył jej kierownik tajnego nauczania na Pomorze Józef Szymczak.

Poza organizacją i kierowaniem tajną oświatą F. Szablewska niezwykle aktywnie działała w Wydziale Opieki Społecznej Okręgowej Delegatury Rządu RP na Kraj, który funkcjonował w 22 miejscowościach już od stycznia 1940 r. pod nazwą „Pomorski Komitet Tajnej i Zorganizowanej Opieki Społecznej” i liczył 52 członków. Najwięcej osób pochodziło z Chojnic (19) oraz z Czerska (9). Komitet udzielał wsparcia rodzinom polskim znajdującym się w trudnych warunkach, a szczególnie tym, których członkowie zostali przez okupanta zamordowani. Komitet również wysyłał pieniądze, odzież i żywność więźniom do obozów koncentracyjnych i obozów pracy, wysiedlonym Polakom i do obozu w Potulicach. Roztoczył opiekę nad osobami prześladowanymi, w tym i ukrywającymi się, także jeńcami obcokrajowcami. W latach 1940–1943

przekazywano 59 400 marek miesięcznie do obozów koncentracyjnych. Gdy od 1943 r. pomoc pieniężna stała się niemożliwa, wysyłano paczki z żywnością. Po upadku Powstania Warszawskiego Komitet przesłał pomoc warszawiakom na sumę 198 890 marek. Według powojennego sprawozdania, z pomocy Komitetu skorzystało 1538 rodzin i około 2000 osób uwięzionych. Miesięcznie rozdzielano 130 000 marek niemieckich. Fundusze pochodziły z kas kościelnych, z dobrowolnych składek, z opodatkowania się pracujących Polaków, z ofiar Niemców-katolików.

Komitet dostarczał także lekarstwa i środki medyczne do obozów koncentracyjnych oraz ukrywającym się lekarzom, którzy potajemnie leczyli Polaków. W tym celu zakupiono lekarstwa i środki opatrunkowe na sumę 67 000 marek. Współpracownicy Franciszki Szablewskiej dostarczyli również fałszywe dowody osobiste dla 868 osób ukrywających się oraz 384 dowody pracy, a punktem kontaktowym była kawiarnia w Chojnicach.

Po wojnie Franciszka Szablewska ponownie kierowała Szkołą Podstawową nr 2 w Chojnicach. W latach pięćdziesiątych została zwolniona ze względów politycznych. Pracowała wówczas w internacie Liceum Ogólnokształcącego w Chojnicach jako kierowniczka działu gospodarczego. W końcu lat pięćdziesiątych, przed emeryturą, pracowała ponownie jako nauczycielka w Szkole Podstawowej nr 2 i 1 w Chojnicach.

Za swoją pracę, jeszcze przed wojną - w 1929 r. - została odznaczona Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości. Po wojnie, w 1946 r. nadano jej Medal Zwycięstwa i Wolności. W 1947 r. odznaczono ją Srebrnym Krzyżem Zasługi, a w 1958 r. - Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1964 r. otrzymała rentę specjalną dla zasłużonych. W dniu 28 kwietnia 1980 r. wpisano Franciszkę Szablewską do Honorowej Księgi Zasłużonych dla Chojnic.

W 1981 r., już pośmiertnie, przyznano jej Medal Edukacji Narodowej. Zmarła 27 października 1980 r. w Chojnicach i tutaj spoczywa.

Franciszka Szablewska,
lata powojenne
(fot. za: *Zasłużeni Pomorzanie...*)

Fundacja „Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek”, dział: Archiwum Pomorskie, t. os. Szablewska Franciszka, sygn. 148-148/Pom.; Ciechanowski K., *Kobiety pomorskie w walce z okupan-*

Janina Mahrburg, Elżbieta Szytgowska, Franciszka Szablewska ps. „Józia”...

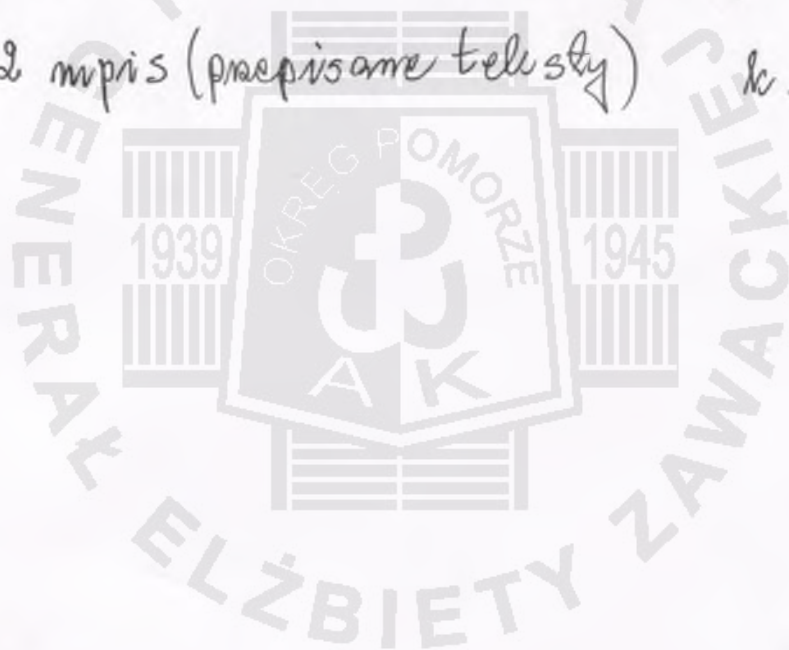
tem, *Pomerania* 1975, nr 4; *Relacje członków konspiracji pomorskiej w latach 1939–1945*, oprac. E. Kwiatkowska-Dybaś, Toruń 2000, s. 61–64; *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. IV, pod red. Z. Nowaka, Gdańsk 1997, s. 307–308; *Zasłużeni Pomorzanie w latach II wojny światowej. Szkice biograficzne*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984.

III/3 Inne dokumenty dotyczące:

- okresu okupacji: Szablewska Franciszka:

1. Spis dokumentów przekazanych przez Stanisława Szablewskiego (rękopis.) k. 3 str. 1-3
bez daty
2. Sprawozdanie z działalności Pomorskiego Komitetu Tajnej i Organizowanej Opieki Społecznej w czasie okupacji - wyciąg; rękopis Franciszki Szablewskiej k. 11 str. 4-23
3. poz. 1 i 2 mps (przepisane telety) k. 12 s. 24+35

Dokumenty w terenie

1

przedstawione przez p. St. Koblewskiego

3. Tajne nauczanie

listy, prośby i informacje

(m.in. Pomorskie Tow. Pedagog.

Wzrost. w Toruniu

i Okręgowy Urząd Lek. Medyc.

w Toruniu

(18. VI 1960)

sekretarz PTP

St. Nowaczyk

Podpis:

Sygnatur D. O. M.

M. Wysocki

Studenti tajnej pedagogiki nauczycielskiej 1919/20 w Pelplinie.

12 nazwisk

Spis lista uczenia tajnej

szkół średniej i hand. do zawodu nauczycielskiego

24 nazwisk (do now. 19)

lista nauczycieli uczących w tajnym nauczaniu w pow. chełmińskim

24 nazwiska + 5 nazwisk nieorganicznych
wraz z

list p. Wyrowskiego z podziękowa-
niami za materiały - wystat je
do Poznania na ręce prof. Josefa
Kwiatka

list do p. S. p. Kuzniewa Kłoda
Dotyczy biblioteki z wsiu krajnego
naukowan. Bibliotekę kontrolował
inspektor Wyrowski.

Autos listu bezpodstawnie cenzu-
rowany i skrytowany 5 1/2 mies. w więzie
nim

Pytel, dnia 13 lutego 1946

Sprawy - (manuscript)

z zorganizowanego krajnego nau-
kowego w wsiu skupiają na ter.
chajnickim.

Wykaz (odpis - manuscript)

ciwostków krajnego naukowan na
porianie szkoły powszechnej
w latach 1939/40 do 1944/45 w pow.
chajnickim.

teny zasuradzeni wystawionymi
naukowan. tj. nauk. przez p. Kłoda.

Zaswiadczenie Szymona Josefa 2
o nominacji na kier. zsw. p. Szabl.
(17. X 45 r.)

list - prośba (do p. Sz.) Wincentego
Thiensekiego z Mągecica paraf.
w pow. Miarko Lubawskie

z prośbą o zaswiadczenie o krajowym
nawracaniu w Pow. Szabl. 1944 r. Wierso
wiecei.

list j. w. Barbary Śledzińskiej (Śledzińskiej)
z Miarko, dn. 24. XII 1945 r.

Uczestniczyła w krajowym nawracaniu
do 12. VII 1944 r. z b. ^{ważnością} ~~ważnością~~
w aborcji. Przechodziła wizerunek: Chajnice,
Gdansk, aborcja Pabulice, Lisak.

Przed wojną pracowała w Chajnicach,
w Beromünster, później w Hielu.

W czasie wojny amercykota w Browie
pow. Chajnice od 6. I. 1944 r. pracowała
przemysłowo w fabryce Ruggenberg
w Chajnicach, skąd na pracę podziemną
szła na emigrację.

list Władysława Maciejewicza 1. kier.
szkół w Surowcu) z dn. 9. IV 1947 r.
do p. Sz. zawiadamiający o rebraniu zaswiad-
czeń rodziców o pobieraniu ^{przez} ~~przez~~ ^{przez} ~~przez~~ nauki
w tej sprawie.

Świątka - pow. Złotów.

5. Komitet Opieki Społecznej

1. praktykowanie adresem
o wystąpieniu premiera i praktyki
2. List p. Antoniego Szapinińskiego
z Czerstowa z dn. 9. IV, 1947 r. - sprawozda-
nie z jego działalności ^{główny} ~~w~~
wizytacji galicyjskiej od 1940 r.
do lipca 1945 (kiedy został przymusowo
wywieziony do Francji). Później jego
kierownictwo jego żona, Helena
Ant. Szapiniński ul. 4. V 190 kr. w Czerstowie
zam. Czerstów, ul. Wielka 12
3. krótkie zaświadczenie o pracy i opinii
dotyczy Komitetu Opieki Społecznej przez
p. Halla
4. zaświadczenie - relacja bez daty, podpisane
m.in. podaje: p. Szewce, niemiecka
w Ryfle Zareczu u p. etniczalskich
pracowała w Ryfle u SS Wawrzynowa (?)
Kamkubowata nig z ~~...~~ Kowdów
Obóz Michalski i inne w Ryfle na Zareczu
i mogą to potwierdzić: p. prof. Szewce (z ul.
Szewce) i podobno i inne w NRT z big rosz-
miz i inne był to prof. K. Jakub Kowde
mieszka w Górniku ul. Pawiańska 18-20 nr 2

3

Zona prof. J. Hardygo gościła (ukryta?)
wielu wybitnych oficerów francuskich,
niemieckich, m.in. gen. Węgala (?)
marmatka Żukawa & dostawca i in.
informatyka, map, księgi, biuro.

Marian Toki, prof. Włocławski, Włocławski

Rozmowa z rodziną Żukowskiego z lesni-
cówni Jędrzyna z nowicjuszem i jego
bratnią mł. H. Jakuba Hardy
i rodziną Węgala wziętą w strajk
w Ryklu od 1940 do 1945 klasyczne bajki
gimnazjum im. gen. Władysława Sikors-
kiego.
Wzięli w nim: Bernard Kwasiński (aluzja)
obecnie kapitan na granicy, były j. francuski
Świadkiem było też imputat, portret
ks. Jan Wąpiewski w Siewakowicach.

6. Admancja

8. lista osób ramonowanych
w czasie działań wojennych (prawy)

W czerwcu 1983 r. zmarła
w Chojnicach Elżbieta Karcewiska
(ostatnia z trzech siostr)
✓ Pogrzeb odbył się 8. VI 1983 r.

Sprawozdanie z działalności Pomorskiego Komitetu Tajnej i Organizowanej Opieki Społecznej w czasie okupacji (napisała P. Szablewska - wzyisq)

styczniu 1940 r. - utworzenie Pom. Komit. Tajnej i Org. Opieki Społecznej
 k. przewodnicząca: Franciszka Szablewska - kier. szkoły w Chojnicach
 Ścisli członkowie: ks. Brunon Richard, b. prefekt gimn. ogólnokształcącego w Chojnicach (nie żyje - w czasie okupacji administrator parafii chojnickiej); Helena, Ewa i Elżbieta Kawczyńskie - nauczycielki gimn. ogólnokształc. w Chojnicach, Irena Dyllik - nauczycielka w Chojnicach; Helena Goolik - mistrzyni krawiecka w Chojnicach; Artur Czapiewski - stud. medycyny z Chojnic; siostry franciszkanki - Leokadia in. Karola Bozomeusa w Chojnicach
 - przedstawicielka: siostra Gerlaka (?); Lofia Jur - nauczycielka z Chojnic; sp. Leonard Werachowski - student zoologii z Miłynek pow. Chojnice; Dobiesz - leśniczy z Obroglika pow. Chojnice; Piechowski - leśniczy z Myłofu pow. Chojnice; Mieczysława Goebel - naucz. z Forus pow. Chojnice; Ludwika Czapiewska - naucz. z Osowa pow. Chojnice; Teofila Czapiewska z Forus pow. Chojnice; Anna Kujawska - Łag. pow. Chojnice; Maria i Władysław Płochowiakowie - apteka w Czersku; Leokadia Siegowa - kupcowa w Czersku; Bronisława Muszyńska - kupcowa w Czersku; Jan Murioł - kupiec w Czersku; Franciszka Ceamowska - właśc. browaru w Czersku; siostra Mercedes Gizińska z Czerska; Irena Majewska - naucz. z Czerska; Eleonora Mindakowa - naucz. w Czersku; Leon Wiczyński - mistrz krawiecki w Śliwicach pow. Tuchola; Anna Dyllowska - w czasie okupacji urzędniczka sądownictwa w Śliwicach pow. Tuchola; Stefania Czapiewska ze Śliwic; Halina Baraniska - w czasie okupacji urzędniczka sądu gminnego w Chojnicach; Rozalia Wiczyńska z Bydgoszczy; Kunegunda Jur - przysiężka z Bydgoszczy

Teofila Jur - naucz. w Chojnicach (w czasie okupacji ukrywała się w Kar-
 kuzach i w pow. wyrzyskim; Józef Szablowski z Gudzigrda; Jad-
 wiga Ligmantowska (lub Ligmantowska) z Gudzigrda; Maria
 Wileczyńska - naucz. w Toruniu; Teresa Ciecierska - naucz. z Torunia;
 Monika Woźniowska - apteka w Toruniu; Alhela Wysoka - naucz.
 w Gdyni; Wanda Standera z Gdyni; Władysław Labosowski - pie-
 karz w Wąbrzeźnie; dr Smoczyński z Wąbrzeźna; Ptaniecki -
 - majł młynar w Ogórzełinach; dr Podziadłowski z Torunia;
 dr Nowicki z Torunia; Waleria Betscher - Józefiny koło Potulic;
 Anastazja Sankiewicz - naucz. w Choszczowie (?); Elżbieta Powrzyńska
 z Torunia; Paulowska - naucz. w Starogardzie; Helena Ciecierska -
 - Kłodzkie; Wanda Lange - naucz. we Włocławku (nie żyje); Alfons
 Klonowski - stud. teologii we Włocławku.

Członkowie dobierali raufanych współpracowników na danym terenie
 jako też chętnych i czynnych społeczników ze swoich znajomych
 w innych ośrodkach. Tak powstała sieć komórek na całym Pomo-
 ranu. Komitet dawał systematyczną pomoc:

- 1) rodzinom polskim potrzebującym środków do życia, szczególnie
 tym, których członkowie zostali przez okupanta zamordowani
 lub umieszczeni w obozach koncentracyjnych;
- 2) wysyłał stale pieniądze, odzież i żywność więźniom w obo-
 zach koncentracyjnych, obozach pracy, Polakom wyprzedlonym
 z ich posiadłości i umieszczonym w obozach;
- 3) kobosowanym warszawiakom po powstaniu warszawskim;
- 4) dostarczył opiekę nad Polakami ukrywającymi się w bun-
 krach i prywatnie;
- 5) wysyłał paczki żywnościowe polskim oficerom do obozów.

Komitet udzielał pomocy wszystkim Polakom ze wszystkich
 dzielnic kraju. Ogółem udzielano 1538 rodzinom stałą pomoc;

i poza granicami

Tak: Chojnice - 256, Czersk - 320, Egg - 8, Sliwice - 3, Gelańsk - 15, Włocławek - 281, Gdynia - 23, Grudziądz - 80, Toruń - 49, Toruń - 65, Tarnobrzeg - 1, Jarostaw - 3, Krosno - 3, Frydgoszcz 59, Dobrowulki 1, Katowice 16, Prusy 28, Warszawa 36, Łosiczyzna 15, Lublin 20, Oborniki 2, Wągrowiec 8, Piatyrtok 3, Kołowiec 6, Okoeglik pow. Chojnice 2, Swów 1, Ceradz Koscielny wielkop 11, Czerstowa 3, Łakopana 1, Bobre koło Nowego Pom. 2, Starogard 18, Bukowiec pow. Świecie 2, Popowa pow. Gniezno 1, Tarnowa Podgórska pow. Toruń 4, Legbał pow. Tuchola 3, Gostina pow. Oborniki 1, Gniezno 6, Lusowo pow. Toruń 2, Stawęciszewo pow. Chojnice 1, Matyldzin pow. Wągrowiec 3, Lesno pow. Chojnice 1, Klonia pow. Chojnice 1, Lesniewo pow. Wejherowo 4, Górna Grupa pod Grudziądzem 5, Piotrków Kujawski 3, Giedon pow. Chojnice 1, Kraków 15, Góra pow. Świdnica 1, Pórnice pow. Świecie 1, Szpólna 16, Lipusz 10, Myślów pow. Chojnice 1, Skwecin 14, Frankfurt nad Odrą 5, Böhlitz 6, Berlin 78, Hamburg 6, Buisburg 5, Wieden 2, Pringen/R - 1.

Lwykle dawano adrinie od 20-50-100-150-200 marek miesięcznie. Ogółem miesięcznie rozdzielano 130 000 marek Fundusze: z kas kościelnych, z dobrowolnych składek, z opodatkowania się pracujących Polaków, z ofiar Niemców-katolików i od ks. biskupa Splata. Odcińki z forszarów pieniężnych docierały do rąk p. Szabl.

Na koszt Komitetu dokonano 28 operacji - wydano 24 000 marek. Leczone 126 osób w szpitalach - koszt 28 900 marek. Na forszowanie dochodów sądowych wydano 5680 marek, na pokrycie kar pieniężnych sądowych wydano 15 900 marek.

Od 1940-1943 r. było 59 400 marek miesięcznie do obrotów koncentracyjnych (1980 adreśców, w tym 186 kobiet). Od 1943 r. pomoc pieniężna stała się nierealna, wysyłano więc paczki żywnościowe 5-10-15 kg co 10 dni jedna lub 2 paczki miesięcznie, czasem 1 miesięcznie.

Zajmowali się tym Polacy, którzy mogli regularnie taką pomoc organizować: kupowano żywność na karty żywnościowe (zaofiarowane lub zdobyte z morderstwa gospodarczego przez „eindeutschowanych” Polaków, a też od porzekupionych Niemców. Na każdą zmianę rozpatrywano więźniów politycznych w pięta odzież, stała ona z desowizem, wydawali za to „eindeutschowani” Polacy, pracownicy morderstwa gospodarczego karty odzieżowe („Derngschein” i „Fliegerschein”) na które w sklepach kupowano materiały odzieżowe i gotową odzież. Często też ci sami skupowali punkty w nieważnych kartach odzieżowych dla Polaków i za nie kupowano towary. Dział pomocy starzyli kupcy i ekspedientki. Na odzież wydano 980 860 marek. Płacono normalnie ceny sklepowe.

Komitet opiekował się jeńcami w Oranienburgu, Sachsenhausen, Dachau, Orłowcu, Gussen, Mathausen, Gross Posen, Stilsenburgu, Neuenhannu, Stamburgu, Böhlitz, Ravensbrück, Plötzensee, Stutthofie, Buchenwaldzie, Smukale, Frickau, Potulicach, Kownowie, w więzieniach w Golańsku i Forusach.

Po upadku powstania warszawskiego Komitet stał pomocą warszawiakom w obozach w Forusach, Frickau i Frankfurcie/Odra na sumę 198 890 marek.

Komitet dostarczał środki lecznicze do obozów oraz ukrywałymi się lekarzom, którzy potajemnie leczyli. Dla tych ostatnich postarano się o przyrzędy lecznicze, na ten cel wydano 180 090 marek. Dla PCK zakupiono lekarstwa i środki opatrunkowe na sumę 67 000 marek. Dostarczały je stałe apteki: w Czesku, Chojnicach, Toruniu, Wąbrzeźnie, Koszalinie. W miarę potrzeby za większe kwoty apteki w Bydgoszczy, Giedrzycku, Włocławku, Golańsku i Gdyni.

Komitet postarał się o fałszywe dowody osobiste dla 868 osób ukrywających się (w szczególności księży) oraz 384 dowody pracy.

Odrzucał on też karty żywnościowe. Tajna drukarnia dostarczyła Komitetowi podrabionych wykazów I, II i III grupy - 600 sztuk. Koszt powiązane z tą akcją 16 700 marek (Następuje adnotacja: „Narzek współdziałających na ich życie nie podaje”).

80 polskim oficerom wysyłano co miesiąc paczki żywnościowe. Za to 59 oficerów przysłało zaproszenia pieniężne (odwodom po oficerach w wyjątkach od 40-100 marek miesięcznie).

Wycofano z obiegu „miedzianki” niemieckie na sumę 12 000 marek - był to odwet za zabranie drzewów z kościołów katolickich. Pieniądze w poszczególnych parafiach zabrane służyły do nich ~~na~~ do celu odłamu nowych drzewów.

W zakończeniu sprawozdania p. Szablewska pisze, iż nie może podać szczegółów, gdyż wszystkie dowody trzeba było niszczyć, za tę pracę gorąca kasa pieniędzy.

Gdy ubiegano się w sposób legalny, aby taką akcję charakterystyczną zorganizować, „Landrat” chojnicki odpowiedział:

„Przejdź na ochotę powędrować do obozu koncentracyjnego. W „Reichu” opiekę nad biednymi sprawują „Wohlfahrtsamt”.

Adresy wspieranych prepadły w 1945 r.
Sprawozdanie nie zawiera daty. Podpis (-) Szablewska

W aktach znajdują się odręczne lub maszynowe sprawozdania współpracowników i współpracowniczek p. Szabl., w znacznej części przez nich podpisane. Niektóre z nich zawierają opinie samej p. Szablewskiej.

I. Irena Pytlak - była nauczycielka szkoły powszechnej, zamieszkała w Chojnicach, ul. 31 Stycznia 48.

Wyżej wymieniona a) uczestniczyła w tajnym nauczaniu 53

- a) udzielata pomocy materialnej polskim rodzinom więziom
 obozów koncentracyjnych itp, oskarzonym przez p. Szabl.
 b.) uczestniczyła w zbiorce pieniędzy, leków, żywności
 i odzieży

Autorka sprawozdania podaje nazwiska wspieranych roboty:

Stanisław Kowotny	-	Oświęcim	} przekazy pieniądze - odcinki przekazów dobie- raty do p. Szabl.
Andrzej Fyśka	-	-	
Paolę Lange	-	-	
Leon Kulas	-	-	
Antoni Stupiniski	-	-	
Joszy Laremba	-	Stutthof	- ciępa odzieży (na ręce jego rodziców)

Pomoc pieniężna dla rodzin, szczególnie tych, których członkowie znajdowali się w obozach:

Anna Woszczyńska z dziećmi		
rodzina Lielińskich	-	-
Anna Kulasowa - wdowa z dziećmi		
Józefa Steringowa	-	-
Julianna Orzeńska		-
Jamina Modrzewska		
Maria Fews	(dwukrotnie przebywała w obozie w Stutthofie)	

Osoby pobierające środki (zmacniające (specjalna recepta) dla ciężko chorych)
 p. Lielińska Jan Jaskółski - ogrodnik miejski - Koszarowa 3
 Wanda Nürnberg Józefa Jaskółska - żona
 Lofia Krefta
 Teresa Lychska

Wyżej wymieniona, Irena Fytlík podaje nazwiska swych współpracowniczek, przeważnie uczestnic. Są to Irena Czapiewska, która z kolei zaangażowała do pracy Wandę Kiedrowicz i Ursulę Krawczyk (adresy potrzebujących, paczki do obozów, m.in. do Potulic). Pani Fytlík podkryła

szczególną ofiarność' Henry Czapiewskiej (m.in. wyjazd do Potulic z paczkami czy pomaganie z własnych funduszy więźniowi z Potulic Janowi Woydzie).

Do współpracowniczek Henry Pytlak należały też Wanda Nürnberg oraz Helena Renkowa - właścicielka sklepu krótkich (?) towarów w Chojnicach, która z własnego sklepu dostarczała odzież. Henry Pytlak nadmieniał, iż współpracownicy p. Szabl. świadczili również z własnych skromnych dochodów (ona sama też). W końcowej części sprawozdania znajduje się b. pochlebna opinia p. Szablowskiej o pracy H. Pytlak. Data: Chojnice, 10.X.1945

- II. Siostry Karczyńskie: Helena - naucz. Państw. Lic. i Gimn. Ogóln. w Chojnicach (nie żyje)
- Ewa - jak wyżej (nie żyje)
- Elżbieta - naucz. Spółdz. Liceum Handl. i Państw. Gimn. Kupieckiego w Chojnicach.

Wszystkie siostry, wraz ze swym ojcem, Władysławem Karczyńskim, uczestniczyły w akcji pomocy więźniom z obozów, rodzinom aresztowanych itp. W ich domu pakowano 3 do 4 paczek dziennie. Kiedy na wiosnę w 1942 rozpoczęło się masowe wywożenie Polaków do Potulic, ich praca rozszerzyła się. Współpracował z nimi kuzyn Leonard Wesołowski - tymczasowo mieszkał w ich domu i jeździł z paczkami do Potulic. Wydatnie wspierał tę akcję ówczesny proboszcz chojnicki, ks. Brunon Rieband. Wyżej wymienieni zajmowali się rodzinami porbowionymi w obozach w Chojnicach, Czesku, Lubni, Męcikalce, Włocławku, Patnowie i w Warszawie.

Helena Karczyńska podaje, że dnia 29 czerwca 1943r. Gestapo spadło na ich trop. Przeszukiwali ją i dokonali dwójki pokojni siostr. Niczego nie znaleźli, bowiem lista z adresami około 50 więźniów znajdowała się w pokoju ciężko chorego

w tym czasie ojca. Rewizji w jego pokoju nie zrobili. Po tym
zobowiązaniu ojciec siostr wyszedł, o czym zaświadczyli
ks. Rieband i p. Szablewska.

Tajne nauczanie.

W roku 1939 p. F. Szablewska kwotała w domu pp. Karczyń-
skich nadzwyczajną konferencję w celu zorganizowania taj-
nego nauczania i przygotowania przyszłego pokolenia nau-
czycielskiego. W zebraniu - obok siostr Karczyńskich - uczest-
niczyły nauczycielki: Helena Ciecierska, Elżbieta Godwinska,
Maria Głoma, Monika Pawłowska, Irena Pylik.

Ponieważ władze niemieckie pterobrotnie proponowały
siostron Karczyńskim podpisanie niemieckiej listy, więc
odmawiając, musiały b. uważać, gdyż ich dom był pod
obserwacją władz okupacyjnych. Mimo to uczyły do-
zynowo j. polskiego, historii, j. francuskiego i j. ~~niemieckiego~~ angiel-
skiego. Podają również nazwiska dwu kandydatek do
zaawansu nauczycielskiego; Bogumila Skiszevska i Bronisława
Lakusowska (brak pogotowia nauki, bo zostały przesunięte
do innej miejscowości). Sprawozdanie podpisały wszystkie
siostry, zarysując, że podają zażerunki - nie ma
ich, nie ma, nie ma również daty.

III) Leokadia Siegowa - siostra właściciela składu stawiatnego
w Czersku

Wyżej wymieniona omawia swą działalność z polecenia
p. Szablewskiej za pośrednictwem p. Macińskiej:

- od 1942 r. aż do wyzwolenia (płatność 20, w ostatnim
czasie 10 marek miesięcznie na pomoc charytatywną)
- wyspywała na ten cel karidaż (nadwyżkę kasy
(od 1943 do wyzwolenia - 1300 marek)
- oddawała towary ze sklepu po zniżonych cenach
bez punktów i tzw. "berugscheinów"

d.) wysyłała paczki do obozu w Oranienburgu dla Heleny 12
Prusichowej (lub Prusikowej) - 5 kg.

A także paczki dla jeńców, których adresy sama się wysyłała. Byli to:

Teofil Jankowski, kpt. Oflag Woldenberg	} 6-10 kg przez 4 1/2 lat
Kazimierz Majewski, por. - - - - -	
Adam Wolak por. - - - - - Murnau	

e.) pomagała materialnie miejscowym Polakom, np. rodzinie Kiedrowskich, bynajmniej byłym właścicielom sklepu, których Niemcy wywłaszczyli.

d.) wspierała odzież i żywnością wieśniaków, np. rodzinę Pieców - dubelskie i rodzinę Kurmierskich - Siedleckie

e.) wysyłała też paczki do jeńców wojennych (szczególnie z tytu-
niem), znajdujących się na wyspie Rügen:

Ryszard Kamiński z barżawy
Jan Kurgel z pow. toruńskiego
Piotr Ossowski z Gótelpia pow. Chojnice

Podpisała (-) Szczerpańska Waleria (?) Czersk, 8 września 1945.

IV. Maria i Władysław Potochowiakowie - pracownicy apteki
w Czersku.

Ścisłe współpracowali z p. Szablewską, oddając trudno dostępne leki do obozu w Potulicach (4 lata), które spowodowały zmniejszenie śmiertelności wśród dzieci i starców. Surowce, szczerpionki, leki odrynowe i wzmacniające, środki opatrunkowe czy strzykawki przeznaczane były wyłącznie dla Niemców lub lekarzy. Te wszystkie leki dawano

po zniżonych cenach obrotu przepisom. Zakupu ich dokonywał kleryk Worechowski, działając w ścisłym porozumieniu z p. Szabl. Gdy w roku 1943 przeprowadzono u kleryka Worechowskiego rewizję, zdecydowano się o dostawie trudno dostępnych leków, przeznaczonych dla apteki obozowej w Potulicach (kierowanej przez lekarza - Polaka).

- d.) od 1943 r. do końca odbierata od p. Szablewskiej nieważ. 5.)
 ne punkty polskiej karty odriczowej (w dużych ilościach), które¹⁹
 odcinata i zamienjata na walnie, by można było doko-
 nać zakupów w niemieckich składach brzoawnych.
- e.) Na święta Bożego Narodzenia oddawata towary jako prezent
 gwiazdkowy na ogólną sumę 150 marek niem. (od 1941 r.)
 Od 1944 r. oddawata towary już bez punktów.
- Ogólnie autorka sprawozdania oddata towary za kwotę
 mniej więcej 20 000 marek.
- Zakupów towarów dokonywata osobicie p. Szablewska. Aby
 umożliwić ten zakup, p. Siegowa odmawjata sprzedary
 Niemcom. Sklep niejednokrotnie poddawany był rewizji
- f.) wycofywata bilon z obiegu (10 i 5 fenigów) na drwoy
 kościelne w Czersku. Podpisata (Herkadia Siegowa,
 Czersk, L. X. 1945.
- IV. Waleria (?) Szczępaniska - pracownica sklepu spożywczego
 w Czersku.
- a) dostarczata żywność osobom ukrywającym się, w tym
 wiele pośredniczyta ^{rodzina} Łaskich, szczególnie Anna Łaska
 z Bielaw pow. Chojnice, żona żołnika, która w 1944 r. została
 aresztowana i osadzona w obozie koncentracyjnym.
- b.) nabynata z własnych funduszy leki i środki opatrunko-
 we dla PCK (z apteki w Czersku od p. Władysława Poto-
 chowiaka i b. właściciela miejscowej drogerii Stefana
 Kalinowskiego) ~~to~~ Ogólna suma: 1500 marek.
- Leki i środki opatrunkowe dostarczata osobicie p. Ossowskiej
 - żonie zamordowanego w 1939 r. przez Niemców kierownika
 szkoły w Karsinie pow. Chojnice. ^{żona p. Ossowskiej} ~~Ja sama~~ w 1943 r. areszto-
 wano i osadzono w obozie koncentracyjnym oraz p. Kosa-
 kiewicz, żonie kierownika szkoły, zamordowanego w Katyniu
- c.) dostarczata p. Szabl. artykułów żywnościowych (szczegł-
 nie tych, które były przeznaczone dla Niemców) dla obozu
 w Potulicach. (Pośredniczył kleryk berdechowski) ?

Wyumieniem oddawali też leki siostre Czapiewskiej z Osowa⁶
por. Chojnice i ss. Elżbietankom z Czeska, które działają¹⁴
w porozumieniu z p. Szabl. Leczyły chorych Polaków.

Leiki były również dla osób ukrywających się przed Gestapo.

1. Pośredniczką była p. Szczerpańska z Czeska (sklep kolonialno-
-spożywczy) Koszta pokrywała ona sama. Środki lecznicze,
strykawki, igły iniekcyjne oddawano prof. Nowickiemu i in.
lekarzom, ukrywającym się w Wielkopolsce, którzy leczyli
Polaków. Wyumieniem oświadczają, że dowody przesyttek pienię-
-nych - z polecenia p. Szabl. - zniszczyli.

Podpisali(-) Maria Blochowiatowa, W. Blochowiak - Czesk, 8 września 1945

IV. Bronisława Muszyńska, Maria Lewińska, Felicja Falkowska
z Czeska (B. Muszyńska - pracownica sklepu w Czesku)

Tisze Bronisława Muszyńska, podpisały wszystkie trzy
B. Muszyńska:

a.) opodatkowała się na cele pomocy - 20, potem 10 marek mies.

b.) wysyłała paczki żywnościowe do obozu pracy w Kołoweu
p. Jachnik, pochodzącej z Prategostoku (lekarstwa też)

Adres p. Jachnik otrzymała od swego syna, będącego w kon-
-tacie z p. Szabl. Syn B. Muszyńskiej, przesładowany przez
-członka miejscowej niemieckiej policji śledczej - Hammera,
przeniósł się do Prategostoku.

c.) wysyłała paczki z żywnością i odzieżą por. W.G. - Lewan-
-dowskiemu, przebywającemu w obozie jenieckim Waldenberg.
a także na polecenie p. Szabl. do obozu pracy w Wielko-
-polsce (nazwy pisząca nie pamięta). W tym wypadku
-żywność dostarczała p. Szabl.

d.) wysyłała pieniądze do obozów koncentracyjnych w Sachsen
-Mathausen, Oranienburg i Ostwiecim (około 65 przekarów
-miesięcznie na kwoty 20, 30 i 50 marek) Czyła to 4 lata,
dowody przesyttek z polecenia p. Sz. zniszczyła.

e.) wysyłała paczki żywnościowe do obozów koncentracyjnych (do grudnia 1944 r. wysyłała miesięcznie 120 paczek) Opakowania brała ze sklepu, w którym pracowała, opłaty pocztowe niszczyła z własnej kieszeni. Mając szerokie znajomości, mogła otrzymywać żywność od Polaków z Czerska i okolicy.

d.) z polecenia p. Sz. zwerbowała do powyższej pracy ofiar-nych obywateli. Byli to:

- ✓ p. Kolińska z Kloni pow. Chojnice
- ✓ p. Galikowski - kupiec z Rybla pow. Chojnice
- ✓ p. Muszyński - rzemieślnik - " - "
- ✓ p. Onesorge z Lutonia - " - "
- ✓ p. Sumiński z Pragna - " - "
- ✓ p. Czapiewski z Ossowa - " - "
- ✓ siostra Czapiewska z Ossowa - " - "
- ✓ p. Wons z Kamionki pow. Chojnice (innych nazwisk autorka sprawozdania nie pamięta).

Pomoc w pakowaniu i wysyłaniu paczek udzielała

- ✓ siostrzenica p. Muszyńskiej - Maria Lewińska, a także p. Marchlewska. Gdy wyszło zarządzenie, że w miejscowym nędrze pocztowym można wysyłać tylko 30 paczek dziennie i wydawano w tym celu poprzedniego dnia kupony, wtedy z pomocą pospieszyła pracownica poczty w Czersku, Felicja Falkowska. Rezerwowała ona kupony dla p. Muszyńskiej, odstawiając je Niemcom.
- Data: Czersk, 10 września 1945.

II. Inchtylda Goebel z Prus pow. Chojnice - emet. naucz.

Ją p. Szablewska wynaczyła, by zorganizowała tajną robotę na terenie Prus. Piszząc parnacka, że teren powiatu chojnickiego był szczególnie trudny, gdyż na nim zaczęto realizować poligon Waffen SS, wyprzedzając masowo polską ludność.

Tak było w Pomusack. Na 3400 mieszkańców w 1940 r. 10 rodzin poruciło się Niemcom. Na miejsce wyziedlonych Polaków zaczęły napływać rodziny niemieckie z Rzeszy, a potem z Besarabii. W sytuacji aresztowań, rewizji i egzekucji, gdy w majątku Sikorskich (w w. Chęcinach?) był batal SS, pod jego boki aresztowane były w lasach leśniczówki & polskimi leśniczymi i one stanowiły punkty oparcia dla tworzącej się partyzantki. Na terenie Pomus autorka sprawozdania zorganizowała & polecenia p. Sz. 3 tajne komplety - 6 osobowe. Bracia miały 8-14 lat. Nauka odbywała się: a) w domu matki M. Goebel, właścicielki & na gospodarstwa, przy ul. Kosciuszki b) u Jana Majeroskiego, przy ul. Kosciuszki 11; c) w leśniczówce Warszyn k. Lesna w pow. Chojnickim - uczyły się tam dzieci leśniczego - Mariana Jagdy oraz dzieci ukrywających się rodzin, kot. Sz. P. Szablowska przeprowadzała częste wizytacje. Pięciu uczniów ukończyło w ten sposób & klas i zostało przyjętych do Lic. Pedagog.

Pomoc więzionym.

P. Sz. przydzieliła piszącej 20 adresów więźniów, którym przysłała pieniądze (20 marek). Zjedździła również w niedzielę do Potulic k. Nakta, gdzie tylko w tym dniu można było zbliżyć się do ogrodzonego drutem kolczastym obozu i przesunąć w pewnych chwilach paczkę z żywnością. Ona również nadawała paczki żywnościowe na pocście pod wskazane adresy (niejednokrotnie & różnym sąsiadów posterowych, przekupując listonoszy - obowiązkiem bowiem limit przyjęć) oraz dostarczała adresy potrzebującym kaufmann osobom (20 adresów).

Sprawozdanie nie ma daty, zaś podpis znajduje się na jego początku.

VIII. Wanda Langowa - naucz. szkoły podst. w Chojnicach (nie żyje)¹⁷

Jej sprawozdanie dotyczy terenu Włocławka (okręg Warty), gdzie myślej wymieniona pracowała w czasie okupacji w gabinecie lekarskim. Akcją pomocy zorganizował wraz z innymi inż. Heydo w 1940 r. (pieniądze, paczki dla wysiedleńców, więźniów i rodzin itp.)

W marcu 1941 r. W. Langowa nawiązała kontakt z p. Szabl, która zorganizowała daleko idącą pomoc dla Włocławka. Na życzenie p. Sz. pisząca zbierała adresy potrzebujących - rodzin miejscowych i więźniów obozów. Przy końcu 1944 r. 281 osób otrzymywało zapomogi w wysokości 30-100 marek miesięcznie. Poszła również p. Sz. paczki z adresem w bardzo dobrym stanie. Artykułów żywnościowych dostarczała autorze sprawozdania jej mąż, pracujący w Spółdzielni kolonialnej na terenie pow. toruńskiego. W. Langowa dostarczała też potrzebującym lekarstwo na miejscu, a także kilkanaście paczek wysłała p. Szablewskiej (za pieniądze dostarczone przez nią) oraz polskiemu lekarzowi w Lwowie. Wysłata też lekarstwa przez kuriera do Gen. Guberni na kwotę około 900 marek (pieniądze na zakup od p. Sz.). Były to trudno osiągalne leki, przeznaczane tylko dla Niemców, oraz środki opatrunkowe. W akcji pomocy lekarskiej i dostarczenia leków pisząca wymienia ofiarnych lekarzy i farmaceutów: dr. Józef Englerst, dr. Maria Stojkowa, aptekarka, Helena Krauzówna, mgr. Elchanowski, mgr. Szczugłowski, aptekarka Wąrowska.

W zakończeniu swego sprawozdania W. Langowa pisze, cytując:
"We wdzięcznej pamięci zachowaję wstawiłam swoje pomorskich "kurjów" z czasów okupacji."
Daty nie ma, podpisana Wanda Langowa.

VIII Jan Muziol - kier. składu kłopotliwego w Czesku.

8.

18

Informuje, że z polecenia p. Szabl. wysyłał paczki żywnościowe do obozów koncentracyjnych w Dachau, Oranienburgu, Oswiecinim i Stutthofie (miesięcznie 5 paczek - 5 kg. w ciągu 3 lat), pieniądze Polakom znajdującym się w trudnych warunkach materialnych, udzielał Polakom towarów ze swego sklepu (przerabianych tylko dla Niemców) a także z własnej pensji wysyłał miesięcznie 30 marek na podane adresy. Żadnych nazwisk pisarzy nie podaje. Data: Czesk, 5. IX. 1945. Podpisat(-) Jan Muziol.

List adresowany do p. Szabl., z datą 9. IV. 1947, podpisany przez Antoniego Szopinińskiego (nr. 4. V. 1901 w Czesku, zamieszkały w Czesku ul. Wielkowska 12). Nadawca przypomina p. Sz. swoją pracę w konspiracji: składki zbierał od 1940r, adresy dostarczała sama p. Sz. oraz p. Ingejńska. Ponieważ ofiarodawcy nie chcieli ujawnić swych nazwisk, więc p. Szopiniński jako nadawców przesyłek podawał własną rodzinę. Po przymusowym wywiezieniu go do Francji akcja kierowała jego sioła - Helena - do grudnia 1944 roku.

Zaświadczenia wystawione przez p. Szablewską współpracownikom i współpracowniczkom tajnej pracy w czasie okupacji.

1. Marta Minikowska, zamieszkała w Czesku, odwoła po zamordowanym ^(od 1940 r.) - ukrywała w swoim domu przez cały czas okupacji porzukiwanych przez hitlerowców, m.in. ob. Siedzia, wysyłała paczki Polakom w obozach koncentracyjnych, dostarczała żywności, odzież, lekarstw i pieniądze rodzinom porzucanym przez okupanta, dostarczała adreśm (wielu w obozach) (bez daty i podpisu)
2. Krzyszyna Najewska z Czeska pracowała od 1942 r. wraz z matką i rodzeństwem jako członkini Pom. Komitetu Tajnej i zorganizowanej Opieki Społecznej. Działalność - jak powyżej. Poza tym uczyła się na tajnych kompletach w zakresie średniej szkoły.
9. VII. 1947, Podpisana: (-) Szabl.
3. Franciszka Cramowska (nar. panieński: Raackowska nr 23. 10. 1902 w Berlinie, zamieszkała w czasie od 1939-1945 r. w Czesku, po wojnie zamieszkała w Poznaniu ul. Engla 28b/13 nr dowodu osobistego: M0 8783949 - Poznań - należała do najgłośniejszych współpracowniczek w akcji misyjnej pomocy potrzebującym, mimo że hitlerowcy zamordowali jej męża i miała na utrzymaniu dzieci oraz chorą matkę.
Chojnice, 10. X. 1945 r. podpisana (-) Fr. Szablewska, była kierowniczką szkoły w Chojnicach.
4. ks. Pieband - świąt. członek Pom. Kom. Tajnej i Org. Op. Społ. - (po wojnie prefekt Gimnazjum w Chojnicach) Na cele

Komitetu przekazał 494 000 marek (niem. (ze składek parafian)
- podpisu i daty brak

5. Leon Chierszyński - mistrz krawiecki ze Śliwic pow. Tuchola,
był jednym z najbardziej zaufanych członków Komitetu, pro-
wadził akcje na terenie Śliwic i ~~powiatu~~ okolicy. Był i prze-
kładał odzież, gromadził basty żywnościowe i odzieżowe, umieszczał
adresy potrzebujących, wysyłał paczki żywnościowe, zbierał pieniądze,
podawał adresy Polaków, będących w needzie.
Data i podpis brak.

6. Wanda Madzowa, wdowa po kapitanie wojsk polskich
w Chojnicach ^{od 1940-1944 r.} - prowadziła wraz ze studentem teologii,
Leonardem Wesechowskim akcje pomocy Polakom wysiedlo-
nym do obozu w Potulicach. Zawoziła osobnie odzież, żyw-
ność, lekarstwa; potem gdy dowód został uzbrojony, wysyła-
ła tam paczki.
Data: 13. IX. 1947 podpis (-) Szabl.

7. Anna Pechreandtowa z domu Pruska ze wsi Czerskowsy
- pow. Chojnicki, zamieszkała w czasie okupacji w Czersku,
pracowała w Komitecie od 1942 r. Opodatkowała się na
rzecz Komitetu (10 marek mies.) oraz wysyłała paczki żyw-
nościowe i odzieżowe do Potulic.
Chojnice, 18. XI. 1949. Podpis (-) Szablewska - kier. Szkoły Pedst.
Nr 2 w Chojnicach i była przewodniczącą tajnej opieki społecz-
nej w czasie okupacji.

8. Halina Czarnowska z Czerska, współpracowała z Kom-
item od 1941 r., a jej matka Franciszka Czarnowska

była członkinią tego Komitetu. Wyżej wymienione uczestniczyły we wszystkich pracach tego Komitetu, zaś Helena Czarnowska uczyła się na tajnych kompletach i przetworzyła materiał pierwszej i drugiej klasy szkoły średniej.

Chojnice, 7.8.1948. Podpisu brak.

9. Bolesław Kortowski - kupiec - Chojnice, ul. Miłyńska 4.

Zatrudniony w czasie okupacji w sklepie bławatnym w Chojnicach jako ekspedient, sprzedawał Komitetowi - omijając przepisy, zakazy i zarządzenia niemieckiego urzędu gospodarczego - większe ilości towarów bławatnych, bieleń, ubrania, płaszcze bez punktów. Wszedł składki na rzecz Komitetu i przysłał paczki do obozów koncentracyjnych.

17.8.47. Podpis (-) Szabl.

10. Anna Rytlewska, zamieszkała w Śliwicach pow. Tucholski

W czasie okupacji pracowała w wydzielone gospodarstwie w Śliwicach i od 1941 r. dostarczała Komitetowi kart żywnościowych, odzieżowych i futerowych, na które Komitet mógł kupować żywność i odzież po normalnych cenach. Pora tym przysłała paczki do obozów koncentracyjnych i jenieckich.

16.9.47. podpis (-) Szabl.

11. Antoni Szopiniński ur. 4 maja 1901 r. w Czersku, zamieszkały w Czersku ul. Wielkowska 12.

Współpracował z Komitetem od grudnia 1940 - lipca 1943 r., zaś od lipca 1943 r. do grudnia 1944 r. pracowała dalej jego żona - Helena. Ich praca polegała na zbieraniu i przysyłaniu pieniędzy więźniom w obozach koncentracyjnych.

16. IV. 47, podpis (-) Szablowska

12. Stefania Czaplowska, zamieszkała w Śliwicach pow. tucholski współpracowała z Komitetem od 1941 r. aż do wyzwolenia. W czasie okupacji była zatrudniona w charakterze ekspedientki w sklepie bławatnym w Śliwicach i sprzedawała Komitetowi większe ilości towarów obrotu niemieckim przepisom. Posyłała również regularnie paczki do obozów koncentracyjnych i jenieckich, a także dostarczała adresów rodzin poskwalonych śladków do zycia. Prócz tego uczyła się na tajnych kompletach, przetwarzając materiał z zakresu szkoły średniej.

22 X.47 Podpis (-) Szablowska kier. Szkoły Nr 2 w Chojnicach, była przewodniczącą tajnej Opieki Społecznej i kierowniczką tajnego nauczania w powiecie chojnickim.

13. Irena Majewska, po wojnie nauczycielka w Czersku. W czasie okupacji pracowała w sklepie bławatnym w Czersku i sprzedawała Komitetowi większe ilości towarów dla Polaków. Była również uczestniczką tajnego nauczania, przygotowując się do zawodu nauczycielskiego.

Siostry wyżej wymienionej: Kuzyna i Szabela również były uczestniczkami tajnych kompletów.

Jedną matką - Marią Majewską - przyjęła kilka adresów Polaków znajdujących się w obozie koncentracyjnym i stale wysyłała tam paczki do końca 1944 r.

Chojnice, 17 marca 1947, podpis (-) Fr. Szablowska - kier. Szkoły Nr 2 w Chojnicach i była przewodniczącą Pow. Kom. Tajn. Opieki Społ. oraz kierowniczką tajnego nauczania w czasie okupacji w powiecie chojnickim.

Opiszek inną ręką: Ojciec rodziny - Bolesław Majewski - jako Polak-katolik, zginął w obozie w Oświęcimiu 17 lutego 1942 r.

14. Edward Remblewski z Czeska, werbował członków i współpracowników Komitetu, zbierał pieniądze i wysyłał je do obozów koncentracyjnych. Był pracownikiem KKO w Czesku, przekazywał Komitetowi przesyłki pieniędzy z Pomorza do G. Guberni. W latach około 1943 pieniądze i paczki żywnościowe do obozów

15. Rokalia Macińska ur. w 1892 r., zamieszkała w Czesku, współpracowała z Komitetem od 1941 r.: zbierała i wysyłała pieniądze do obozów koncentracyjnych i obozów pracy, starała się o odzież dla poszkodowanych rodzin, była naprawiała i prala odzież używaną, dostarczała kart żywnościowych

16. Janusz Maciński ur. w 1920 r. dostarczał Komitetowi adresów potrzebujących pomocy, werbował członków i zbierał pieniądze

(Punkty 14, 15 i 16 wypisany na 1 jednej kartce z adnotacją: odpis, pod wspólną datą i podpisem).

16. X. 48. podpis (-) Szabl.

Spis dokumentów przekazanych przez Stanisława Szablewskiego

Dokumenty w teczce przechowane przez p. St. Szablewskiego

1. Tajne nauczanie, listy, prośby o informacje (m. in. Poznańskie Towarzystwo Pedagogiczne oddział w Toruniu i Okręgowy Ośrodek Metodologiczny w Toruniu) 18. VI.1960
Sekretarz PTP – St. Nowaczyk
Podpis – Dyrektor OOM m. Wyrwiński

Studenci tajnej preparandii nauczycielskiej 1919/20 w Pelplinie, 12 nazwisk

Lista uczennic tajnej szkoły średniej i kand. do zawodu nauczycielskiego w latach 1940/45, 21 nazwisk (do zaw. naucz. 19)

Lista nauczycieli uczących w tajnym nauczaniu w pow. chojnickim, 24 nazwiska i 5 nazwisk niezorganizowanych

List p. Wyrwińskiego z podziękowaniami za materiały. Wysłał je do Poznania na ręce prof. Józefa Kwiatka.

List do p. Sz. p. Kazimierz Korda. Dotycz. biblioteki z czasów tajnego nauczania. Bibliotekę kontrolował Inspektor Wyrwiński. Autor listu bezpodstawnie aresztowany i trzymany 5 ½ mies. w więzieniu. Rytel, dnia 13 lutego 1946.

Sprawozdanie (maszynopis) z zorganizowanego tajnego nauczania w czasie okupacji na ter. chojnickim.

Wykaz (odpis – maszynopis) ośrodków tajnego nauczania na poziomie szkoły powszechnej w latach 1939/40 do 1944/45 w pow. chojnickim.

Szereg zaświadczeń wystawionych nauczycielom tj. naucz. przez p. Szabl.

Zaświadczenie Szymczaka Józefa o nominacji na kier. ośw. p. Szabl. (17 X 45 r.)

List – prośba (do p. Sz.) Wincentego Kizewskiego z Morzęcina poczta Nowe Miasto Lubawskie z prośbą o zaświadczenie o tajnym nauczaniu w Pawłótku 1941 r. 10cioro dzieci.

List j.w. Barbary Śledzianki (Skibowej) z Miastka, dn. 21 XII 1945 r. Uczestniczyła w tajnym nauczaniu do 12 VII 1944 r. – j.b. czasu uwięzienia i umieszczenia w obozie. Przechodziła więzienie: Chojnice, Gdańsk, obóz Pałulice, Lisak. Przed wojną pracowała w Chojnicach, w Boromecznie, później w Wielu. W czasie wojny mieszkała w Osowie pow. Chojnice. Od. ^ I 1944 r. pracowała przymusowo w fabryce Ruggeberg. w Chojnicach, skąd za pracę podziemną została uwięziona

List Władysława Maćkowicza, kier. szkoły w Świętem z dn. 9 IV 1947 do p. Sz. zawiadamiający o zebraniu zaświadczeń rodziców o pobieraniu przez ich dzieci nauki w tj. naucz. Święta – pow. Złotów.

2. Komitet Opieki Społecznej

- a. pokwitowania odręczne o wysłanych pieniądzach i paczkach
- b. List p. Antoniego Szopińskiego z Czerska z dn. 9 IV 1947 r. sprawozdanie z jego działalności pomocy więźniom politycznym od 1940 r. do lipca 1943 (kiedy został przymusowo wywieziony do Francji). Dalej akcją kierowała jego żona Helena. Ant. Szopiński ur. 4 V 1901 r. w Czersku, zam. Czersk, ul. Gielewska 12.
- c. Szereg zaświadczeń i opinii o pracy członków komitetu opieki wyst. przez p. Szabl.
- d. Oświadczenie – relacja bez daty i podpisu, m. in. podaje: p. Szweda mieszkała w Zarzeczcu u pp. Michalskich, pracowała w Rytle u SS Wonginusa (?). Kontaktowała się z rodziną Kordów. Oboje Michalscy żyją w Ryfle na Zarzeczcu i mogą to poświadczyć p. prof. Szweda (vel Szwedowska) podobno żyje w NRF. Z tej rodziny żyje tylko prof. K. Jakub Korga. Mieszka w Gdańsku ul. Mariacka 18-20. Żona prof. Kordy opuściła (ukrywała ?) wielu ważnych oficerów francuskich, radzieckich, m. in. gen Wrycza (?), marszałka Żukowa, marszałek frontu ukraińskiego Damiłowicz, dostarczała im informacji, map, książek, bandaży. Rodzina Kazimierza Żukowskiego z leśniczówki Jeziorko z narażaniem życia broniła nl. K. Jakuba Kordy. Czesław Wydech wizytował istniejące w Rytle od 1940 do 1945 klasyczne tajne gimnazjum im. gen. Władysława Sikorskiego. Uczyli w nim Bernard Kwasigroch (alumn, obecnie kapłan za granicą, uczył j. francuskiego). Świadkiem tego jest infułat, prałat ks. Jan Czapiewski w Sierakowicach
- e. odznaczenia
- f. lista osób zamordowanych w czasie działań wojennych (nauczycieli)

W czerwcu 1983 r. zmarła w Chojnicach Elżbieta Karczyńska (ostatnia z trzech siostr)
Pogrzeb odbył się 8 VI 1983 r.

Sprawozdanie z działalności Pomorskiego Komitetu Tajnej i organizowanej Opieki Społecznej w czasie okupacji (napisała F. Szablewska – wyciąg).

Styczeń 1940 r. – utworzenie POM. Komit. Tajnej i Zorg. Opieki Społecznej, przewodnicząca: Franciszka Szablewska – kier. szkoły w Chojnicach, ścisli członkowie: ks. Brunon Rieband, b. prefekt gimn. ogólnokształcącego w Chojnicach (nie żyje) – w czasie okupacji administrator parafii chojnickiej; Helena, Ewa i Elżbieta Karczyńskie – nauczycielki gimn. ogólnokszt. w Chojnicach, Irena Pytlik – nauczycielka w Chojnicach; Helena Gorlik – mistrzyni krawiecka w Chojnicach; Atanazy Czapiewski – stud. medycyny z Chojnic; siostry franciszkanki – Zakład św. Karola Boromeuszka w Chojnicach – przedstawicielka: siostra Perlaka (?); Zofia Jur – nauczycielka z Chojnic; śp. Leonard Werachowski – student teologii z Młynek pow. Chojnice; Dobiesz – leśniczy z Okręglika pow. Chojnice; Piechowski – leśniczy z Mylofu pow. Chojnice; Mechtylda Goebel – naucz. z Brus pow. Chojnice; Ludwika Czapiewska – naucz. z Osowa pow. Chojnice; Teofila Czapiewska z Brus pow. Chojnice; Anna Kujawska – Łąg pow. Chojnice; Maria i śp. Władysław Błochowiakowie – apteka w Czersku; Leokadia Siegowa – kupcowa w Czersku; Bronisława Muszyńska – kupcowa w Czersku; Jan Musioł – kupiec w Czersku; Franciszka Czarnowska – właśc. browaru w Czersku; siostra Merda Guzińska z Czerska; Irena Majewska – naucz. z Czerska; Eleonora Mindeleowa – naucz. w Czersku, Leon Wieczyński – mistrz krawiecki w Śliwicach pow. Tuchola; Anna Rytłewska – w czasie okupacji urzędniczka wójtostwa w Śliwicach pow. Tuchola; Stefania Czapiewska ze Śliwic; Halina Barańska – w czasie okupacji urzędniczka urzędu gospodarczego w Chojnicach; Rozalia Wieczyńska z Bydgoszczy; Kunegunda Jur – fryzjerka z Bydgoszczy; Teofila Jur – naucz. w Chojnicach (w czasie okupacji ukrywała się w Kartuzach i w pow. wyrzyskim; Józef Szablewski z Grudziądza; Jadwiga Limanowska (lub Zigmanowska) z Grudziądza; Maria Wilczyńska – naucz. w Toruniu; Teresa Ciecierska – naucz. z Torunia; Monika Woźniewska – apteka w Toruniu; Adela Wysocka – naucz. w Gdyni; Wanda Standerka z Gdyni; Władysław Zaborowski – piekarz w Wąbrzeźnie; dr Smoczyński z Wąbrzeźna; Branicki – młynarz w Ogorzelinach; dr Podziadłowski z Poznania; dr Nowicki z Poznania; Waleria Betscher – Józefiny koło Potulic; Anastazja Sankiewicz – naucz. w Chorzowie (?); Elżbieta Burzyńska z Tarnowa; Pawłowska – naucz. w Starogardzie; Helena Ciecierska – Królewiec; Wanda Lange – naucz. we Włocławku (nie żyje); Alfons Klonowski – stud. teologii we Włocławku.

Członkowie dobierali zaufanych współpracowników na danym terenie jako też chętnych i czynnych społeczników ze swoich znajomych innych ośrodkach. Tak powstała sieć komórek na całym Pomorzu. Komitet dawał systematyczną pomoc.:

1. rodzinom polskim pozbawionym środków do życia, szczególnie tym, których członkowie zostali przez okupanta zamordowani lub umieszczeni w obozach koncentracyjnych;
2. wysyłała stałe pieniądze, odzież i żywność więźniom w obozach koncentracyjnych, obozach pracy, Polakom wysiedlonym z ich posiadłości i umieszczonych w obozach;
3. obozowanym warszawiakom po powstaniu warszawskim;
4. roztoczył opiekę nad Polakami ukrywającymi się w bunkrach i prywatnie;
5. wysyłał paczki żywniowe polskim oficerom do obozów.

Komitet udzielał pomocy wszystkim Polakom ze wszystkich dzielnic kraju i poza granicami. Ogółem udzielano 1538 rodzinom stałą pomoc.

I tak: Chojnice – 256, Czersk – 320, Łąg – 8, Śliwice – 3, Gdańsk – 15, Włocławek – 281, Gdynia – 23, Grudziądz – 80, Toruń – 49, Poznań – 65, Tarnów – 1, Jarosław – 3, Krosno – 3, Bydgoszcz – 59, Bobrowniki – 1, Katowice – 16, Brusy – 28, Warszawa – 36, Kościerzyna – 15, Lublin – 20, Oborniki – 2, Wągrowiec – 8, Białystok – 3, Królewiec – 6, Okręglik pow.

92

Chojnice – 2, Lwów – 1, Ceradz Kościelny Wielkop. – 11, Częstochowa – 3, Zakopane – 1; Dobre koło Nowego Pom. – 2, Starogard – 18, Bukowiec pow. Świecie – 2, Popowa pow. Gniezno – 1, Tarnowa Podgórna pow. Poznań – 4, Legbałd pow. Tuchola – 3, Goślina pow. Oborniki – 1, Gniezno – 6, Lusowo pow. Poznań – 2, Sławęcín pow. Chojnice – 1, Matyldzie pow. Wyczysk – 3, Leśno pow. Chojnice – 1, Klonia pow. Chojnice – 1, Leśniewo pow. Wejherowo – 4, Górna Grupa pod Grudziądzem – 5, Piotrków Kujawski – 3, Giełdoń pow. Chojnice – 1, Kraków – 15, Góra pow. Żnin – 1, Półwieś pow. Świecie – 1, Sępólno – 16, Libusz – 10, Myłof pow. Chojnice – 1, Skurcz – 14, Frankfurt nad Odrą – 5, Böhlitz – 6, Berlin – 78, Hamburg – 6, Dnicburg – 5, Wiedeń – 2, Bringen /R – 1.

Zwykle dawano rodzinie od 20 -50- 100- 150 -200 marek niemieckich miesięcznie. Ogółem miesięcznie rozdzielano 130 000 marek.

Fundusze: z kas kościelnych, z dobrowolnych składek, z opodatkowania się pracujących Polaków, z ofiar Niemców-katolików i od ks. biskupa Spläta. Odcinki z przekazów pieniężnych docierały do rąk p. Szabl.

Na koszt Komitetu dokonano 28 operacji – wydano 24 000 marek. Leczone 126 osób w szpitalach – koszt 28 900 marek. Na przeprowadzenie dochodzeń sądowych wydano 5 680 marek, na pokrycie kar pieniężnych sądowych wydano 15 900 marek.

Od 1940 – 1943 r. szło 59 400 marek miesięcznie do obozów koncentracyjnych (1980 adresów, w tym 186 kobiet). Od 1943 r. pomoc pieniężna stała się nierealna, wysyłano więc paczki żywnościowe 5-10-15 kg, co 10 dni jedną lub 2 paczki miesięcznie, czasem 1 miesięcznie.

Zajmowali się tym Polacy, którzy mogli regularnie taką pomoc organizować: kupowano żywność na karty żywnościowe (zaofiarowane) lub zdobyte z urzędu gospodarczego przez „eindentschowanych” Polaków, a także od przekupionych Niemców. Na każdą zimę zaopatrywano więźniów politycznych w ciepłą odzież, szła ona z darowizn, wydawali też „eindentschowani” Polacy, pracownicy urzędów gospodarczych karty odzieżowe („Bezngscheín” i „Fliegerschein”) na które w sklepach kupowano materiały odzieżowe i gotową odzież. Często też ci sami stemplowali punkty w nieważnych kartach odzieżowych dla Polaków i za nie kupowano towary. Dużą pomocą służyli kupcy i ekspedienci. Na odzież wydawano 980 860 marek. Płacono normalne ceny sklepowe.

Komitet opiekował się jeńcami w Oranienburgu, Sachsenhausen, Dachau, Oświęcimiu, Gusen, Mauthausen, Gross Rosen, Hilsenburgu, Neuengamme, Hamburgu, Böhlitz, Ravensbruck, Plötzensee, Stutthofie, Buchenwaldzie, Smukale, Frichau, Potulicach, Koronowie, w więzieniach w Gdańsku i Brusach.

Po upadku powstania warszawskiego Komitet słał pomoc warszawiakom w obozach w Brusach, Frichau i Frankfurcie/Odrą na sumę 198 890 marek.

Komitet dostarczał środki lecznicze do obozów oraz ukrywającym się lekarzom, którzy potajemnie leczyli. Dla tych ostatnich postarano się o przyrządy lecznicze, na ten lec wydano 180 090 marek. Dla PCK zakupiono lekarstw i środków opatrunkowych na sumę 67 000 marek. Dostarczały je stale apteki: w Czersku, Chojnicach, Toruniu, Wąbrzeźnie, Kościerzynie. W miarę potrzeby za większe kwoty apteki w Bydgoszczy, Grudziądzu, Włocławku, Gdańsku i Gdyni.

Komitet postarał się o fałszywe dowody osobiste dla 868 osób ukrywających się (szczególnie księży) oraz 384 dowody pracy. Otrzymywali oni też karty żywieniowe. Tajna drukarnia dostarczyła Komitetowi podrobionych wykazów I, II i III grupy – 600 sztuk. Koszta związane z tą akcją 16 700 marek (Następuje adnotacja: „Nazwisk współdziałających na ich życzenie nie podaję”).

80 polskim oficerom wysyłano co miesiąc paczki żywnościowe. Za to 59 oficerów przysyłało zapomogi pieniężne wdowom po oficerach w wysokości od 40 -100 marek miesięcznie.

Wycofano z obiegu „miedziaki” niemieckie na sumę 12 000 marek – był to odwet za zabranie dzwonów z kościołów katolickich. Pieniądze w poszczególnych parafiach zebrane zostały w nich w celu odlania nowych dzwonów.

W zakończeniu sprawozdania p. Szablewska pisze, iż nie może podać szczegółów, gdyż wszystkie dowody trzeba było niszczyć, za tę pracę groziła kara śmierci. Gdy ubiegała się w sposób legalny, aby taką akcją charytatywną zorganizować, „Landrat” chojnicki odpowiedział: „Jeżeli ma ochotę powędrować do obozu koncentracyjnego. W „Reichu” opiekę nad biednymi sprawują „Wohlfahrtsamty”. Adresy wspieranych przepadły w 1945 r. Sprawozdanie nie zawiera daty. Podpis (-) Szablewska

W aktach znajdują się odręczne lub maszynowe sprawozdania współpracowników i współpracowniczek p. Szabl., własnoręcznie przez nich podpisane. Niektóre z nich zawierają opinię samej p. Szablewskiej.

1. Irena Pytlik – była nauczycielka szkoły powszechnej, zamieszkała w Chojnicach, ul. 31 Stycznia 48. Wyżej wymieniona
 - a. uczestniczyła w tajnym nauczaniu,
 - b. uczestniczyła w zbiórce pieniędzy, leków, żywności i odzieży
 - c. udzielała pomocy materialnej polskim rodzinom, więźniom obozów koncentracyjnych itp., wskazanym przez p. Szabl.

Autorka sprawozdania podaje nazwiska wspieranych z obozu:

Stanisław Nowotny	-	Oświęcim	} przekazy pieniężne – odcinki przekazów docierały do p. Szabl.
Andrzej Tyrka	-	Oświęcim	
Paweł Lange	-	Oświęcim	
Leon Kulas	-	Oświęcim	
Antoni Słupiński	-	Oświęcim	
Jerzy Zaremba	-	Stutthof – ciepła odzież (na ręce jego rodziców)	

Pomoc pieniężna dla rodzin szczególnie tych, których członkowie znajdowali się w obozach:

- Anna Włoszczyńska z dziećmi
- rodzina Zielińskich z dziećmi
- Anna Kulasowa – wdowa z dziećmi
- Józefa Heringowa – wdowa z dziećmi
- Julianna Drzewiecka – wdowa z dziećmi
- Janina Modrzewska
- Maria Fews (dwukrotnie przebywała w obozie w Stutthofie)

Osoby pobierające środki wzmacniające (dla ciężko chorych specjalna recepta)

- p. Zielińska
- Wanda Nürnberg
- Zofia Krefta *Kreffta*
- Teresa Żychska
- Jan Jaskólski – ogrodowy miejski – Koszarowa 3
- Józefa Jaskólska – żona

Wyżej wymieniona, Irena Pytlik podaje nazwiska swych współpracowniczek, przeważnie uczennic. Są to Irena Czapiewska, która z kolei zaangażowała do pracy

per

Wandę Kiedrowicz i Urszulę Krawczyk (adresy potrzebujących, paczki do obozów, m.in. do Potulic). Pani Pytlik podkreśla szczególną ofiarność Ireny Czapiewskiej (m.in. wyjazdy do Potulic z paczkami czy pomaganie z własnych funduszy więźniowi z Potulic Janowi Woydzie).

Do współpracowniczek Ireny Pytlik należały też Wanda Nürnberg oraz Helena Renkowa – właścicielka sklepu krótkich (?) towarów w Chojnicach, która z własnego sklepu dostarczała odzież. Irena Pytlik nadmienia, iż współpracownicy p. Szabl. świadczyli również z własnych skromnych dochodów (ona sama też). W końcowej części sprawozdania znajduje się b. pochlebna opinia p. Szablewskiej o pracy I. Pytlik. Data: Chojnice, 10 X 1945.

2. Siostry Karczyńskie: Helena – naucz. Państw. Lic i Gimn. Ogóln. w Chojnicach (nie żyje), Ewa – jak wyżej (nie żyje), Elżbieta – naucz. Spółdz. Liceum Handl. i Państw. Gimn. Kupieckiego w Chojnicach.

Wszystkie trzy wraz ze swym ojcem, Władysławem Karczyńskim, uczestniczyły w akcji pomocy więźniom z obozów, rodzinom aresztowanych itp. W ich domu pakowano 3 do 4 paczek dziennie. Kiedy na wiosnę w 1942 rozpoczęło się masowe wywożenie Polaków do Potulic, ich praca rozszerzyła się. Współpracował z nimi kleryk Leonard Werekowski – tymczasowo mieszkał w ich domu i jeździł z paczkami do Potulic. Wydatnie wspierał tę akcję ówczesny proboszcz chojnicki, ks. Brunon Rieband. Wyżej wymienieni zajmowali się rodzinami pozbawionymi żywicieli w Chojnicach, Czersku, Lubni, Męcikale, Włocławku, Tarnowie i w Warszawie.

Helena Karczyńska podaje, że dnia 29 czerwca 1943 r. Gestapo wpadło na ich trop. Przesłuchiwali ją i dokonali rewizji pokoju sióstr. Niczego nie znaleźli, bowiem lista z adresami około 50 więźniów znajdowała się w pokoju ciężko chorego w tym czasie ojca. Rewizji w jego pokoju nie zrobili. Po tym zdarzeniu ojciec sióstr wyzdrowiał, o czym zaświadczyli ks. Rieband i p. Szablewska.

Tajne nauczanie.

W roku 1939 p. F. Szablewska zwołała w domu pp Karczyńskich nadzwyczajną konferencję w celu zorganizowania tajnego nauczania i przygotowania przyszłego pokolenia nauczycielskiego. W zebraniu – obok sióstr Karczyńskich – uczestniczyły nauczycielki: Helena Pawłowska, Irena Pytlik.

Ponieważ władze niemieckie czterokrotnie proponowały siostrom Karczyńskim podpisanie niemieckiej listy, więc odmawiając, musiały b. uważać, gdyż ich dom był pod obserwacją władz okupacyjnych. Mimo o uczyły dorywczo j. polskiego, historii, j. francuskiego i j. angielskiego. Podają również nazwiska dwu kandydatek do zawodu nauczycielskiego: Bogumiła Miszewska i Bronisława Zakrzewska (brak ciągłości nauki, bo zostały przeniesione do innej miejscowości). Sprawozdanie podpisały wszystkie trzy siostry zaznaczając, że podają załączniki – nie Am ich niestety, nie ma również daty.

3. Leokadia Siegowa – żona właściciela zakładu bławatnego w Czersku

Wyżej wymieniona omawia swą działalność z polecenia p. Szablewskiej za pośrednictwem p. Macińskiej:

- od 1942 r. aż do wyzwolenia wpłacała 20, w ostatnim czasie 10 marek miesięcznie na pomoc charytatywną
- wycofała na ten cel każdą nadwyżkę kasy (od 1943 do wyzwolenia -1 300 marek)
- oddawała towary ze sklepu po zniżonych cenach bez punktów i tzw. „bezugscheinów”

- od 1943 r. do końca odbierała od p. Szablewskiej nieważne punkty polskiej karty odzieżowej (w dużych ilościach), które odcinała i zamieniała na ważne, by można było dokonać zakupów w niemieckich zakładach bławatnych.
- Na święta Bożego Narodzenia oddawała towary jako prezent gwiazdkowy na ogólną sumę 150 marek niem. (od 1941r.) Od 1944 r. oddawała towary już bez punktów. Ogólnie autorka sprawozdania oddała towary za kwotę mniej więcej 20 000 marek. Zakupu towarów dokonała osobiście p. Szablewska. Aby umożliwić ten zakup, p. Siegowa odmawiała sprzedaży Niemcom. Sklep niejednokrotnie poddawany był rewizji
- wycofała bilon z obiegu (10 i 5 fenigów) na dzwony kościelne w Czersku.
Podpisała (-) Leokadia Siegowa, Czersk, 2 X 1945.

4. Waleria (?) Szczepańska – pracownica sklepu spożywczego w Czersku

- a. dostarczała żywności osobom ukrywającym się w tym dziele pośredniczyła rodziną Łackich, szczególnie Anna Łacka z Bielaw pow. Chojnice, żona rolnika, która w 1944 r. została aresztowana i osadzona w obozie koncentracyjnym
- b. nabywała z własnych funduszy leki i środki opatrunkowe dla PCK (z apteki w Czersku od p. Władysława Błochowiaka i b. właściciela miejscowej drogerii Stefana Kalinowskiego). Ogólna suma 1500 marek.
Leki i środki opatrunkowe dostarczała osobiście p. Ossowskiej – żonie zamordowanego w 1939 r. przez Niemców kierownika szkoły w Karsinie pow. Chojnice. Ją tzn. p. Ossowską samą w 1943 r. aresztowano i osadzono w obozie koncentracyjnym oraz p. Kosakiewicz, żonie kierownika szkoły, zamordowanego w Katyniu
- c. dostarczała p. Szabl. artykułów żywnościowych (szczególnie tych, które były przeznaczone dla Niemców) dla obozu w Potulicach (pośredniczył kleryk Werechowski)
- d. wysyłała paczki do obozu w Oranienburgu dla Heleny Prysuchowej (lub Prysukowej) – 5 kg.
A także paczki dla jeńców, których adresy sama się wystarała. Byli to:
Teofil Jankowski, kpt. Oflag Woldenberg
Kazimierz Majewski, por. Oflag Woldenberg
Adam Wolak, por. Oflag Murnau } 6-10 kg przez 4 ½ lat
- e. pomagała materialnie miejscowym Polakom, np. rodzinie Kiedrowskich, byłym właścicielom sklepu, których Niemcy wywłaszczyli.
- f. wspierała odzieżą i żywnością wysiedleńców, np. rodzinę Pieców – Lubelskie i rodzinę Kuźniarskich – Siedleckie
- g. wysyłała też paczki do jeńców wojennych (szczególnie z tytoniem) znajdujących się na wyspie Reugen:
Ryszard Kamiński z Warszawy
Jan Kurgel z pow. toruńskiego
Piotr Ossowski z Gotelpia pow. Chojnice

Podpisała (-) Szczepańska Waleria (?) Czersk

5. Maria i Władysław Błochowiakowie – pracownicy apteki w Czersku

Ścisłe współpracowali z p. Szablewską, oddając trudno dostępne leki do obozu w Potulicach (4 lata), które spowodowały zmniejszenie śmiertelności wśród dzieci i starców. Surowice, szczepionki, leki odżywcze i wzmacniające, środki opatrunkowe czy strzykawki przeznaczone były wyłącznie dla Niemców lub lekarzy. Te wszystkie leki dawano po niższych cenach wbrew przepisom. Zakupu ich dokonywał kleryk Werechowski, działając w ścisłym porozumieniu z p. Szabl. Gdy w roku 1943

37

przeprowadzono u kleryka Werechowskiego rewizję, zdumiano się ilością trudno dostępnych leków, przeznaczonych dla apteki obozowej w Potulicach (kierowanej przez lekarza Polaka). Wymienieni oddawali też leki siostrze Czapiewskiej z Osowa pow. Chojnice i ss. Elżbietankom z Czerska, które działając w porozumieniu z p. Szabl. leczyły chorych Polaków.

Leki były również dla osób ukrywających się przed Gestapo. Pośrednikiem była p. Szczepańska z Czerska (sklep kolonialno – spożywczy). Koszta pokrywała ona sama. Środki lecznicze, strzykawki, igły iniekcyjne oddawano prof. Nowickiemu i in. lekarzom ukrywającym się w Wielkopolsce, którzy leczyli Polaków. Wymieniani oświadczają, że dowody przesyłek pieniężnych – polecenia p. Szabl. – zniszczyli.

Podpisali (-) Maria Błochowiakowi, (-) W. Błochowiak, Czersk, 8 września 1945.

6. Maria Muszyńska, Maria Lewińska, Felicja Falkowska z Czerska (B. Muszyńska – pracownica sklepu w Czersku)

Pisze Bronisława Muszyńska, podpisały wszystkie trzy.

B. Muszyńska:

- a. opodatkowała się na cele pomocy – 20, potem 10 marek mies.
- b. posyłała paczki żywnościowe do obozu pracy w Królewcu p. Jachnik, pochodzącej z Białegostoku (lekarstwa też)
Adres p. Jachnik otrzymała od swego syna, będącego w kontakcie z p. Szabl. Syn B. Muszyńskiej prześladowany przez członka miejscowej niemieckiej policji śledczej – Hammera, przeniósł się do Białegostoku.
- c. wysyłała paczki z żywnością i odzieżą por. W.G. – Lewandowskiemu, przebywającemu w obozie jenieckim Woldenberg, a także na polecenie p. Szabl. do obozu pracy w Wielkopolsce (nazwy pisząca nie pamięta). W tym wypadku żywność dostarczała p. Szabl.
- d. wysyłała pieniądze do obozów koncentracyjnych w Dachau, Mauthausen, Oranienburg i Oświęcim (około 65 przekazów miesięcznie na kwoty 20, 30 i 50 marek). Czyniła to 4 lata, dowody przesyłek z polecenia p. Sz. niszczyła,
- e. wysyłała paczki żywnościowe do obozów koncentracyjnych (do grudnia 1944 r. wysyłała miesięcznie 120 paczek). Opakowania brała ze sklepu, w którym pracowała, opłaty pocztowe uiszczała z własnej kieszeni. Mając szerokie znajomości, mogła otrzymywać żywność od Polaków z Czerska i okolicy.
- f. z polecenia p. Sz. zwerbowała do powyższej pracy ofiarnych obywateli. Byli to:
 - p. Kolińska z Kloni pow. Chojnice
 - p. Galikowski – kupiec z Rytla pow. Chojnice
 - p. Muszyński – rzemieślnik z Rytla pow. Chojnice
 - p. Onesorge z Lutomia pow. Chojnice
 - p. Sumiński z Bagna pow. Chojnice
 - p. Czapiewski z Ossowa pow. Chojnice
 - siostra Czapiewska z Ossowa pow. Chojnice
 - p. Wons z Kamionki pow. Chojnice (innym nazwisk autorka sprawozdania nie pamięta).

Pomoc w pakowaniu i wysyłaniu paczek udzielała siostrzenica p. Muszyńskiej – Maria Lewińska, a także p. Marchlewska. Gdy wyszło zarządzenie, że w miejscowym urzędzie pocztowym można wysyłać tylko 30 paczek dziennie i wydawano w tym celu poprzedniego dnia kupony, wtedy z pomocą pośpieszyła pracownica poczty w Czersku, Felicja Falkowska. Rezerwowała ona kupony dla p. Muszyńskiej, odmawiając je Niemcom. Data: Czersk, 10 września 1945.

7. Mechtylda Goebel z Brus pow. Chojnice – emer. naucz.

Ją p. Szablewska wyznaczyła, by zorganizować tajną robotę na terenie Brus. Pisząca zaznacza, że teren powiatu chojnickiego był szczególnie trudny, gdyż na nim zaczęto realizować poligon Waffen SS, wysiedlając masowo ludność.

Tak było w Brusach. Na 3400 mieszkańców w 1940 r. 10 rodzin poczuło się Niemcami. Na miejsce wysiedlonych Polaków zaczęły napływać rodziny niemieckie z Rzeszy, a potem z Besarabii. W sytuacji aresztowań, rewizji i egzekucji, gdy w majątku Sikorskich (w W. Chęcinach ?) był sztab SS, pod jego blokiem rozsiane były w lasach leśniczówki z polskimi leśniczymi i one stanowiły punkty oparcia dla tworzącej się partyzantki. Na terenie Brus autorka sprawozdania zorganizowała z polecenia p. Sz. tajne komplety – 6 osobowe. Dzieci miały 8-14 lat. Nauka odbywała się:

- a. w domu matki M. Goebel, właścicielki 7 ha gospodarstwa, przy ul. Kościuszki 22
- b. u Jana Majewskiego, przy ul. Kościuszki 11,
- c. w leśniczówce Warszyn k. Leśna w pow. Chojnickim – uczyły się tam dzieci leśniczego – Mariana Jagły oraz dzieci ukrywających się rodzin P. Szablewska przeprowadzała częste wizytacje. Pięciu uczniów ukończyło w ten sposób 7 klas i zostało przyjętych do Lic. Peđał.

Pomoc uwięzionym.

P. Sz. przydzieliła piszącej 20 adresów więźniów, którym posyłała pieniądze (20 marek). Jeździła również w niedzielę do Potulic k. Nakła, gdyż tylko w tym domu można było zbliżyć się do ogrodzonego drutem kolczastym obozu i przerzucić w pewnych chwilach paczkę z żywnością. Ona również nadawała paczki żywnościowe na pocztę pod wskazane adresy (niejednokrotnie z różnych urzędów pocztowych, przekupując listonoszy – obowiązywał bowiem limit przyjęć) oraz dostarczała adresy potrzebującym zaufanym osobom (20 adresów).

Sprawozdanie nie ma daty, zaś podpis znajduje się na jego początku.

8. Wanda Langowa – naucz. szkoły podst. w Chojnicach (nie żyje)

Jej sprawozdanie dotyczy terenu Włocławka (okręg Warty) gdzie wyżej wymieniona pracowała w czasie okupacji w gabinecie lekarskim. Akcję pomocy zorganizowała wraz z innymi inż. Heydo w 1940r. (pieniądze, paczki dla wysiedleńców, więźniów in. rodziny itp.)

W marcu 1941r. W. Langowa nawiązała kontakt z p. Szabl., która zorganizowała daleko idącą pomoc dla Włocławka. na życzenie p. Sz. pisząca zbierała adresy potrzebujących rodzin miejscowych i więźniów obozów. Przy końcu 1944r. 281 osób otrzymało zapomogi w wysokości 30-100 marek miesięcznie. Posyłała również p. Sz. paczki z odzieżą w bardzo dobrym stanie. artykułów żywnościowych dostarczał autorce sprawozdania jej mąż, pracujący w spółdzielni kolonialnej na terenie pow. przasnyskiego. W. Langowa dostarczała też potrzebującym lekarstw na miejscu, a także kilkanaście paczek wysyłała p. Szablewskiej (za pieniądze dostarczone przez nią) oraz polskiemu lekarzowi w Żninie. Wysyłała też lekarstwa przez kuriera do Gen. Guberni na kwotę około 900 marek (pieniądze na zakup od p. Sz.). Były to trudno osiągalne leki, przeznaczone tylko dla Niemców, oraz środki opatrunkowe. W akcji pomocy lekarskiej i dostarczania leków pisząca wymienia ofiarnych lekarzy i farmaceutów: dr. Józef Englert, dr. Maria Stojkova, aptekarka Melania Krauzówna, mgr Elbanowski, mgr Szczugłowski, aptekarka Wąsowska.

W zakończeniu swego sprawozdania W. Langowa pisze, cytując :”We wdzięcznej pamięci zachowają włocławianie swoich pomorskich „kuzynów” z czasów okupacji.”

Daty nie ma, podpisała (-) Wanda Langowa.

9. Jan Musioł – kier. składu bławatnego w Czersku.

Informuje, że z polecenia p. Szabl. wysyłał paczki żywnościowe do obozów koncentracyjnych w Dachau, Oranienburgu, Oświęcimiu i Stutthofie (miesięcznie 5 paczek – 5 kg, w ciągu 3 lat), pieniądze Polakom znajdującym się w trudnych warunkach materialnych, udzielał Polakom towarów ze swego sklepu (przeznaczonych dla Niemców) a także z własnej pensji wysyłał miesięcznie 30 marek na podane adresy. Żadnych nazwisk piszący nie podaje. Data: Czersk, 5 IX 1945. odpisał (-) Jan Musioł

List adresowany do p. Szabl, z datą 9 IV. 1947, podpisany przez Antoniego Szopińskiego (ur. 4 V 1901 w Czersku, zamieszkały w carsku ul. Gielewska 12). Nadawca przypomina p. Sz. swoją pracę w konspiracji: składki zbierał od 1940 r., adresy dostarczała sama p. Sz. oraz p. Mączyńska, więc p. Szociński jako nadawców przesyłek podawał własną rodzinę. Po przymusowym wywiezieniu go do Francji akcją kierowała jego żona- Helena do grudnia 1944 roku.

Przepisała dnia 8. 07. 2011 Żaneta Żochowska.

Zaświadczenia wystawione przez p. Szablewską współpracownikom i współpracowniczkom tajnej pracy w czasie okupacji.

34

1. Marta Minikowska, zamieszkała w Czersku, wdowa po zamordowanym (od 1940 r.) – ukrywała w swym domu przez cały czas okupacji poszukiwanych przez hitlerowców, m.in. ob. Śledzia, wysyłała paczki Polakom w obozach koncentracyjnych, dostarczała żywności, odzieży, lekarstw i pieniędzy rodzinom poszkodowanym przez okupanta, dostarczała adresów więźniom w obozach (bez daty i podpisu)
2. Krystyna Majewska z Czerska pracowała od 1942r. wraz z matką i rodzeństwem jako członkini Pom. Komitetu Tajnej i Zorganizowanej Opieki Społecznej. Działalność – jak powyżej. Poza tym uczyła się na tajnych kompletach w zakresie średniej szkoły. 9 VII 1947. Podpisała: (-) Szabl.
3. Franciszka Czarnowska (nazw. panięskie: Raczkowska ur. 23.10.1902 w Berlinie, zamieszkała w czasie od 1939-1945r. w Czersku, po wojnie zamieszkała w Poznaniu, ul. Engela 28b/13, nr dowodu osobistego: MO 8783949 – Poznań – należała do najgorliwszych współpracowniczek w akcji niesienia pomocy potrzebującym, mimo że hitlerowcy zamordowali jej męża i miała na utrzymaniu dzieci oraz chorą matkę. Chojnice, 10 X 1945r. podpisała (-) Fr. Szablewska była kierowniczką szkoły w Chojnicach.
4. ks. Rieband – ścisły członek Pom. Kom. Tajnej i Zorg. Op. Społ. – po wojnie prefekt Gimnazjum w Chojnicach). Na cele Komitetu przekazał 494 000 marek niem. (ze składek parafian) – podpisu i daty brak
5. Leon Wierzyński – mistrz krawiecki ze Śliwic pow. Tuchola, był jednym z najbardziej zaufanych członków Komitetu, prowadził akcję na terenie Śliwic i okolicy. Szył i przerabiał odzież, gromadził karty żywnościowe i odzieżowe, umieszczał adresy potrzebujących, wysyłał paczki żywnościowe, zbierał pieniądze, podawał adresy Polaków, będących w nędzy. Daty i podpisu brak.
6. Wanda Madrowa, wdowa po kapitanie wojsk polskich w Chojnicach od 1940-1944 r. – prowadziła wraz ze studentem teologii, Leonardem Werechowskim akcję pomocy Polakom wysiedlonym do obozu w Potulicach. Zawoziła osobiście odzież, żywność, lekarstwa; potem gdy dowóz został wzbroniony, wysyłała tam paczki. Data: 13 IX 1947, podpis (-) Szabl.
7. Anna Behrendtowi z domu Bruska ze wsi Czyczkowy – pow. Chojnicki, zamieszkała w czasie okupacji w Czersku, pracowała w Komitecie od 1942 r. Opodatkowała się na rzecz Komitetu (10 marek mies.) oraz wysyłała paczki żywnościowe i odzieżowe do Potulic. Chojnice, 18 XI 1949. Podpis (-) Szablewska, kier. Szkoły Podst. Nr 2 w Chojnicach i była przewodniczącą tajnej opieki społecznej w czasie okupacji.
8. Halina Czarnowska z Czerska, współpracowała z Komitetem od 1941r., a jej matka Franciszka Czarnowska była członkinią tego Komitetu. Wyżej wymienione uczestniczyły we wszystkich pracach tegoż Komitetu, zaś Halina Czarnowska uczyła się na tajnych kompletach i przerobiła materiał pierwszej i drugiej klasy szkoły średniej. Chojnice, 7. 8. 1948 Podpisu brak.
9. Bolesław Kozłowski – kupiec – Chojnice, ul. Młyńska 4. Zatrudniony w czasie okupacji w sklepie bławatnym w Chojnicach jako ekspedient, sprzedawał Komitetowi – omijając przepisy, zakazy i zarządzenia niemieckiego urzędu gospodarczego – większe ilości towarów bławatnych, bieliznę, ubrania, płaszcze bez punktów. Uiszczal składki na rzecz Komitetu i posyłał paczki do obozów koncentracyjnych.

17 X 47. Podpis (-) Szabl.

- 10. Anna Rytlewska, zamieszkała w Śliwicach pow. tucholski. W czasie okupacji pracowała w wydziale gospodarczym gminy w Śliwicach i od 1941r. dostarczała Komitetowi kart żywnościowych, odzieżowych i tytoniowych, na które Komitet mógł kupować żywność i odzież po normalnych cenach. Poza tym wysyłała paczki od obozów koncentracyjnych i jenieckich.

16.9.47 podpis (-) Szabl.

- 11. Antoni Szociński ur 4 maja 1901 r. w Czersku, zamieszkały w Czersku ul. Gielewska 12. Współpracował z Komitetem od grudnia 1940 – lipca 1943r., zaś od lipca 1943r. do grudnia 1944r. pracowała dalej jego żona – Helena. Ich praca polegała na zbieraniu i wysyłaniu pieniędzy więźniom w obozach koncentracyjnych.

16 IV 47, podpis (-) Szablewska

- 12. Stefania Czapiewska, zamieszkała w Śliwicach pow. tucholski, współpracowała z Komitetem od 1941r. aż do wyzwolenia. W czasie okupacji była zatrudniona w charakterze ekspedientki w sklepie bławatnym w Śliwicach i sprzedawała Komitetowi większe ilości towarów wbrew niemieckim przepisom. Posyłała również regularnie paczki do obozów koncentracyjnych i jenieckich, a także dostarczała adresów rodzin pozbawionych środków do życia. Prócz tego uczyła się na tajnych kompletach, przerabiając materiał z zakresu szkoły średniej.

22 X 47 Podpis (-) Szablewska kier. Szkoły Nr 2 w Chojnicach. była przewodniczącą tajnej Opieki Społecznej i kierowniczką tajnego nauczania w powiecie chojnickim.

- 13. Irena Majewska, po wojnie nauczycielka w Czersku. W czasie okupacji pracowała w sklepie bławatnym w Czersku i sprzedawała Komitetowi większe ilości towarów dla Polaków. Była również uczennicą tajnego nauczania, przygotowując się do zawodu nauczycielskiego.

Siostry wyżej wymienionej: Krystyna i Izabela również były uczennicami tajnych kompletów.

Ich matka – Maria Majewska- przyjęła Kika adresów Polaków znajdujących się w obozie koncentracyjnym i stale wysyłała tam paczki do końca 1944r.

Chojnice 17 marca 1947, podpis (-) Fr. Szablewska – kier. Szkoły Nr 2 w Chojnicach oraz kierowniczką tajnego nauczania w czasie okupacji w powiecie chojnickim.

Dopisek inną ręką: Ojciec rodziny – Bolesław Majewski – jako Polak – zakładnik, zginął w obozie w Oświęcimiu 17 lutego 1942r.

- 14. Edward Remblewski z Czerska, werbował członków i współpracowników Komitetu, zbierał pieniądze i wysyłał je do obozów koncentracyjnych. Będąc pracownikiem KKO w Czersku, ułatwiał Komitetowi przesyłki pieniędzy z Pomorza do G. Guberni. Z własnych dochodów wysyłał do r. 1943 pieniądze i paczki żywnościowe do obozów.

- 15. Rozalia Macińska ur. w 1892r., zamieszkała w Czersku, współpracowała z Komitetem od 1941r.: zbierała i wysyłała pieniądze do obozów koncentracyjnych i obozów pracy, starała się o odzież dla poszkodowanych rodzin, naprawiała i prała odzież używaną, dostarczała kart żywieniowych.

- 16. Janusz Maciński ur. w 1920r. dostarczał Komitetowi adresów potrzebujących pomocy, werbował członków i zbierał pieniądze.

(Punkt 14, 15 i 16 wypisany na jednej kartce z adnotacją: odpis, pod wspólną datą i podpisem) 16 X 48. podpis (-) Szabl.

Przepisała dnia 8.07.2011 Żaneta Żochowska.

(praktycznie) *Fr*

IV/1. Korespondencja Dr. Szablewskiej
& E. Zawackiej:

1. List do E. Zawackiej z 18.02.1977,
wzpis omys.

l. 15.1-2

Франциска Габриелова
ул. Св. Кирило и Методије 44

Винница, д. 18. II. 1947 г.
Kod 89-600

148 Pa

H. Lavrona Pani

A odporički na list, domovag, se
ja nie naležatam do čl. 4. A tej
spravie moget by Pani dostaviti
skladomisce p. Blochovskij z Ozerka-
d. Brovarova z. On byl ucestnikom
čl. 4. i barda nasturiony. Moze
p. Stefan Holjanka spustiti se s nim
kaperimo bednie niz optacato.

Ja provachitam tytko tajno
navozaine i organizovata na
pomoc dla posthodovanyh Polakov,
jencov i abovach koncentracijnyh
i tym juz pisana. To byla myna
pospodarsa. Ja do Sorumia juz
vijezhati nie mogu. Kiedonagania

17
2
odpowiednie. Miałam - 85 lat
mówi do siebie. I pozostaje
wam kłopoty z mieszkaniem.
Mam się przeprowadzić z mieszkaniem
Mówi mi, że starszy słowo mi się
pamiętać, by zobaczyć. Tak, pamięć
tam dawać. Teraz jeszcze to jest
nowy stacjami mieszkaniem. Nie
mamy się przeprowadzić. Takie
jest to życie!

Proszę Panią podziękować
i napisz, aby praca się udala.

1939 1945
AK
FRAK

ELŻBIETY ZAWACKIE

T: M: 148/148 Pom.

Chojnice

Szablewska Franciszka
Karty informacyjne

k. 23

nr 148 Pam

Franciszka A
Chojnice

Szablewska Franciszka

Chojnice ul. Ciesielska 44 m 2.

insprowatorka krajnego nauczania
na kilka powiatów

obradawka, Kier. Pom. Rom. Tatu. Gp. Spół

państw. ds. Cich. (Kier. Dł. P. P. Ch.)

amb. Stubbhof w Warszawie

[złoty krzyż Szablewska zginęła przy zabezpieczeniu
polskiej biblioteki w Czersku - 256 Kalendarz Pół 1970]

K 452

ter. t# 2 148 Pom 3 t# numer chojnice

4 Szablewska Franciszka 5

6 Józia 7

8 Franciszek, Elżbieta 9 1892 - 3. V. 1892 w Legni

10 Chojnice, ul. Cieszkowska 44 m² 11 27. X. 1980 w Chojnicach

12 Chojnice pod red. Stan. Gierszewskiego. Wrocław 71 Ossolineum | pi list z dn 18 II 77

verte

4. 257. Sz. Fr. organizatorka na własną rękę tajnego naucz. od r. 1941 na terenie pow. chojnickiego; potem pracowała z ramienia tj. wicedyrektorki

K 452/18938

12. Chojnice B. Sroczyński: Okupacja hitlerowska
na str. 251. Fr. Sz. Szata na cele Komórki
Kierowniczej akcji niesienia pomocy w Chojnicach.

Mamory, matka Grablewska z Chejnic ... przygotowała
praca do zarobku niemiec w r. szk. 42/43 10 absol-
wentek gimnazjum starego typu, a w r. szk. 43/44
- 10 absolwentek ^{nowego} starego typu, 5 absolwentek nowego
typu i 4 absolventki szk. powst.

W Chejnicach w czasie okupacji niemieckiej w
obieg 7471 towarów kryptek polnych - obrotowy Chejnic
Tuchol, Kociu rynek i gromadzi - w tamtym czasie
Mamoryca i T.C.L.

Szablewska Franciszka

nr. 148

chojnice

4

Wg listu z planem 15 XI 78 zatępnite: była ki-
rowniczką tajnego naucewania na pas Chojnic -
dotyczy wytyczni, program i wskazówki odnośnie
materiału naucewania.

organizatorów
3 tajnego rezerwy
w Chojnicach i pow.

- 1 2
- 4 Szablowska Franciszka 5
- 6 7
- 8 Franciszek i Elżbieta 9 3. V 1892 w Łęgu
- 10 11

11 a
verte

12 Golański Jan. Naucz. Zastępca Pomocnik w I III w. 50 lat
wyd. PAN 84.
str. 192-195

Sz. Fr. organizowała w v. ul. 39/40 komplety wielkocenne 3-6 osobowe,
które do roku rozstrzygnięcia mimo ciągłego zagrożenia. W ostatni m.
roku ulupowała było już 168 nieszczęśliwym tajnych kompletów uci-
zionie się przed. Również organizowała komplety na porównie

skłoty treść. w klasach od I do IV, gimnazjum z tej inicjatywę
frontu, także kursey naukowe tegoż, od 1940r. do końca
okupacji było ich 3. a ten to się 1962r.
B. rozwinięto było redakcyjne podziemie, i kółkach
z upoważnieniem. Ca. Wyjecha kierownik tegoż, kierownik
na Pomorze wraz z jej nominacją na hist. tajnej oświaty
w pow. Chojnic.

Dr. J. uczestniczył w pracy, Pomorskiego
Komitetu Tajnej i zorganizowanej Opcji Sytu. "Pomorska
unikacja" wykreślenia na roboty.

W kierownictwie zaplanowano - mierzono na par. kogo.
Po wywołaniu kierownika skłoty w Chojnicach, potem w l.
przedsiębiorstwach odskądista od skłoty, w końcu lat pięćdziesiątych.
pracować w skłoty w 58 Kuzni Kow. 3. 1. 1944r. kont. spec. dla
restytucyj i wyprawy do los. honor. Chojnie, a pozostawiając KEN.

ODR
6

Trablewska - dratarska Hydriatu
Osiaty - Menegowy Delegatory Rszeduu
w Kszyniwar

Cielkowski str 411 (216)

1 2 3 ^{Tajne} ^{numerowe} ^{chojnic}

++ 4 Szalkowka Franciszka 5
 6 ^{Wier. Schoty, pow. w chojnicach} 7

8 9 3. V 1892 w Legu

10 11

11a

12 Łaskiński Pomocnik w l. II w. świat. ^{verk}
 opr. Gd. Tow. Nr. Wzyl. PAN 84 str. 198

Sz. Fr. Turcjowata i organizowata tajne naucesante
 w Chojnicach, powiatach ^{chojnic} ^{chojnic} Kiersztolim, starogardzkim i kiersztolim na poziomie sk. pow.
 sredniej oraz numerami 182. ang. i franc. z niej 1 ^{verk}

inicjatywy powstały kursy naukowe ielskie i trwały
 do końca okupacji. Jeden z nich Fr. Sz. prowadził
 w Chojnicach. Jego imię ma tych kursach ujęto się 1900
 Problemu podreżymów za tej sprawo był równoznaczny
 pomysłu. Od 1940-45 pracowa w obieg 7471 tomów
 książek pol., które były wstrawione Czecha i Słowackich
 w Chojnicach i Czersku. Obecny one Chojnice i powiat,
 Tuchola i powiat, Koscielnym oraz Gudegole.
 Fr. Sz. została mianowana przez Czeską Wyższą
 szkołę, która ^{zajmę} osiadała na całej Pomocni. Poza tym Fr. Sz.
 była aktywna w pracy "Pom. Komitetu Tajnej i Zorganizowanej
 Organizacji Opieki Społ." i zajmowała się również dostarcza-
 niem lektur, maszyn do pisania, rejestrów do partyzanckich
 (około Rytle, Porus). Po wyzwoleniu w latach przedwojennych odwoła-
 nięta od szkoły, w końcu lat 50. dykt powróciła. W 1980 wpisano ją do Hono-

Szablewska Franciszka. ^{Wojenne pom.} 8

fot. "Dzieje Brzus i okolicy" str. 396. ^{verte}
pr. zbior. p. red. J. Borynskiowskiego /

Fr. Szabl. zorganizowała Pomorski Komitet
Tajnej i zorganizowanej opieki społecznej,
aktualniejsze informacje na ten temat w oprac.
Stanisława Karpusa pt. Tajnie narodził i nieśli
pomoc więzionym i prześladowanym w latach
1939-1945 - materiały.

uwaga: dane zawarte w wyś. wym. pracy zostało
wzięte z tych samych źródeł co "Biogram
Fr. Szabl." - stąd te same nazwiska

Uczestniczyli w pomocy społecznej - Polakom pomoby
w chorach: Giewreńska Marianna, Czapiewska
Ludwika, Stomilńska Maria, matreństwo Pański,
Mechtylda Goebel
w tajnym namierzeniu - kier. Fr. Szabl. M. Goebel, Bebnadeta
Chetkowska, Czapiewska, Lucja Hojciechowska, A. Malski,
A. Prondziński, B. Trzebiatowski

Grabowska Franciszka

9

- Borysławski, Karim - str. 99

antol?

- Pomorania Nr 3/1973, str. 29, 30, 33-35,

organizowała w końcu r. 1939 Kompletę
tajnego nauczania w Siojnicach i została
przez Dyktament Oświaty i Kultury. W-wa, misio?
wona kierowniczką tajnego nauczania na po-
wiat Siojnice.

Szablewska Franciszka

Wojnice ≈ 10
ODR?

przewodnicząca konspiracyjnego
Pomorskiego Komitetu Opieki Społecznej (przy ODR?)

K. Ciechanawski, Kobiety pomorskie ...

Pomerania, z. 4/1975, s. 16.

(jest w teście)

PO-94

Szablewska

Chojnice^{MA}

pracownik Wydz. Kultury i Oświaty ODR
w Chojnicach

K. Ciedramowski, Kierunki drątarstwa ... ,
Biul. Zmiesz. Kaszub.- Pomor., 1/69, s. 9.

PO-94

Szablewska Franciszka

/ 1892 - 1980 / działaczka tajnego nauzwanie
i opieki społecznej na terenie powiatu
Mogilickiego. Już w 1939 r. zamieszkała
i zorganizowała tajne nauzwanie
w Chujnicach. Po za tajnym nauzwanem
wreszcie była aktywna w Pracy " Pomor-
skiego Komitetu Tajnej i zorganizowanej
Opieki Społecznej". Zmarła w r. 1980.

Harlemu Pomorskie " 9. 192 - 195
(sob. tenko)

8. k. - 1944

Chojnice

Grabieciska

Chojnice

Prinletym Zresz. Kasz. Pocz.
str. 9 antekt. No. 1/69

Tajne naurawie z inspisacji Gryfa Pocz.

Szablewska

Ciechanowski Kowiad

· Ruch oporu na Pomorzu Gd. 39-45
W-wa 72 MON

Brała udział w organizowaniu
tajnego nauczania w Chojniech.

str. 216

Chojnice
AK 15

Szablewska Franciszka

Relacja opublikowana

zob. Relacje ciałokręgos konspiracji pomorskiej.
Wyd. FAPAK, t. XXXI, Tom 2000, s. 61.

MDII09.

SZABLEWSKA Franciszka

nauczycielka w Chojnicach
 Współzałożycielka lokalnej grupy
 Charytatywnej w 1940. Pomoc rodzinom
 pomordowanych i więzionych. Tajne
 nauczanie. Po wojnie pozbawiona prawa
 nauczania

Zob.

Krzysztof Komorowski

Konspiracja Pomorska 1939-1947

Leksykon

Wypławnictwo Novus-Orbis Gdańsk

str. 150, 151

1993

D.Rut
06.2003

Szablewska Franciszka

Chojnice
17

W III 1943r. w obecności
km. Leona Sikorskiego i
Anny Dzięwiłkowskiej ps. „Fran-
ciszka” oddała przysięgę do
Sz. Szer.

T: Ok: 1194/1993 Pom. 2.1/1 Tetzloft
Stanisław - Chojnice

ok. III '03

++ Szablewska Franciszka

Chojnice
EMŚ 18

Hieronima Pogotowiem Harcerskim

w Chojnicach; przed wojnę

hieron. Szl. nr 2 w Chojnicach;

w l. 1938-43 org. metego sabotażu u d. s.

zob. Teteloff Stanisław, T: A: 1194/1993 P.

cz. 1/1 (Choj.)

Wz. TM 103

Szablewska Franciszka

Chojnice 19
taj. numer. 3
ODR

Przed wojną kierowniczką
Szkoły Podstawowej nr 2 w Chojnicach.

zob. relacja w t. osob. K-742/1753
Teofili Jur - insp. Chojnice

482. X 139

Szablewska Franciszka

Chojnice

20

Ma jej męża Tetzkeff

Stanisław ps. „Stawek”

współpracował z jeńcami angielskimi
i rosyj. zatrud. w firmie produkującej
części samolotów w Choj.; ostarzał
im odzież, mydło, środki sanitarne
oraz inf. z pleny niewolki.

zob. Tetzkeff Stanisław z. 1/1 s. 5 str.

verte

1194/1993 Pom - Choj.

zł. VIII 103

W 1941 r. zorganizowała w Chyżnicach kursy języka francuskiego i angielskiego. Z inicjatywy Szablewskiej powstały także tajne kursy nauki wielkie w roku szkolnym 1942/1943 10 dni w tygodniu, a w roku szkolnym 1943/1944 19 dni w tygodniu. Podjęwane z inicjatywy Franciszki Szablewskiej tajne nauczanie w powiecie chyżnickim organizowane i prowadzone było w zasadzie bez łączności z konspiracyjnymi związkami oświatowymi, tj. z DOIK ITON.

zob. Biuletyn FAPAK 4 4/2003, s. 7-8, 17-20

Szablewska Franciszka

Chojnice
ODL prac.
= Wydz. Osir.

22

Pool kierunkiem Józefa
Gutschke (1943-1 1945) i-ic szefa
Wydziału Oświecenia Publicznego
Ekspozytury ODL na Pomorze) organizo-
wała tajne zorganizowane meetingi
z porodkami w Chojnicach, Kersku,
Brusach, Korsimie.

zob: T: M: 1029/1773 Pom. 12.11, Gutschke
Józef, s. 104.

a

Chojnice

Tajne
nauczanie
Okr.
Pomorze

Szablewska Franciszka
pseud. "Józia"

23

Prowadziła w Czernsku od 1940r. do końca okupacji kursy przygotowujące przyszłych nauczycieli. Oprócz tego z jej inicjatywy w l. 1941-1944 w Chojnicach prowadzono kursy języka francuskiego i angielskiego.

Źródła: Bogdan Chrzaniowski z "Polska Podziemia"
Andrzej Gąbiorowski z "na Pomorzu" nr 6 1939/45
Krzysztof Steyer str 521

M.N. 2006, Wyd. "Oskar" Polnord Gd. 2005.

ARCHIWUM
Elżbiety Zawadzkiej
poz. 118
data wpływu 1977

Opr. J. M. II. 1985 r
na podst.

II wiadom. podane przez Stanisława Szablewskiego, bratanka Fr. Szabl. i ps. przez M. Win.

IV - listu Fr. Szabl. do E. X. z dn. 18. II. 1977.

- listu J. Skoniecznej z wzmianką o Fr. Szabl.

- listu M. Win. do J. M. dotyczący wspólnych prac z Fr. Szabl.

- listu E. Munka do M. Win. z wzmianką o Fr. Szabl.

- listu J. Kłopotnika (z dn. 15. III. 1977) z wzm. o działalności Fr. Szabl.

V - wzm. o Bractwie z zesz. Klasy. Pows. str. 3 nr 1/69

- wzm. o Beryszkowskiego: Karsin" str. 99

- wzm. w Pomieraniu nr 31-1973

str. 29, 30, 33-35

- wzm. u art. K. Ciechanowskiego: Kobiety polskie w walce z okupantem "Pomieranie" 1975 str. 16

- wzm. K. Ciechan. w "Ruch oporu na Pom." Gd. 1939-45 str. 2-16

- wspomn. pośmiertnego red. Ostrowskiego w "Gazecie Pomorskiej" z dn. 30 X 80.

- biogramy Fr. Szabl. i prac przez J. M. zam. w "Za Tysiem Pomieranie w latach II wojny"

VI - odpisów mat z archiwum prywatnego Fr. Szablewskiej.

ps. + Jozie

Chojnice

el. 1
Dzieje Brwi i okolic" p. red. Krawskiego str. 396-397.

++ Szablewska Franciszka

Szablewska Franciszka

